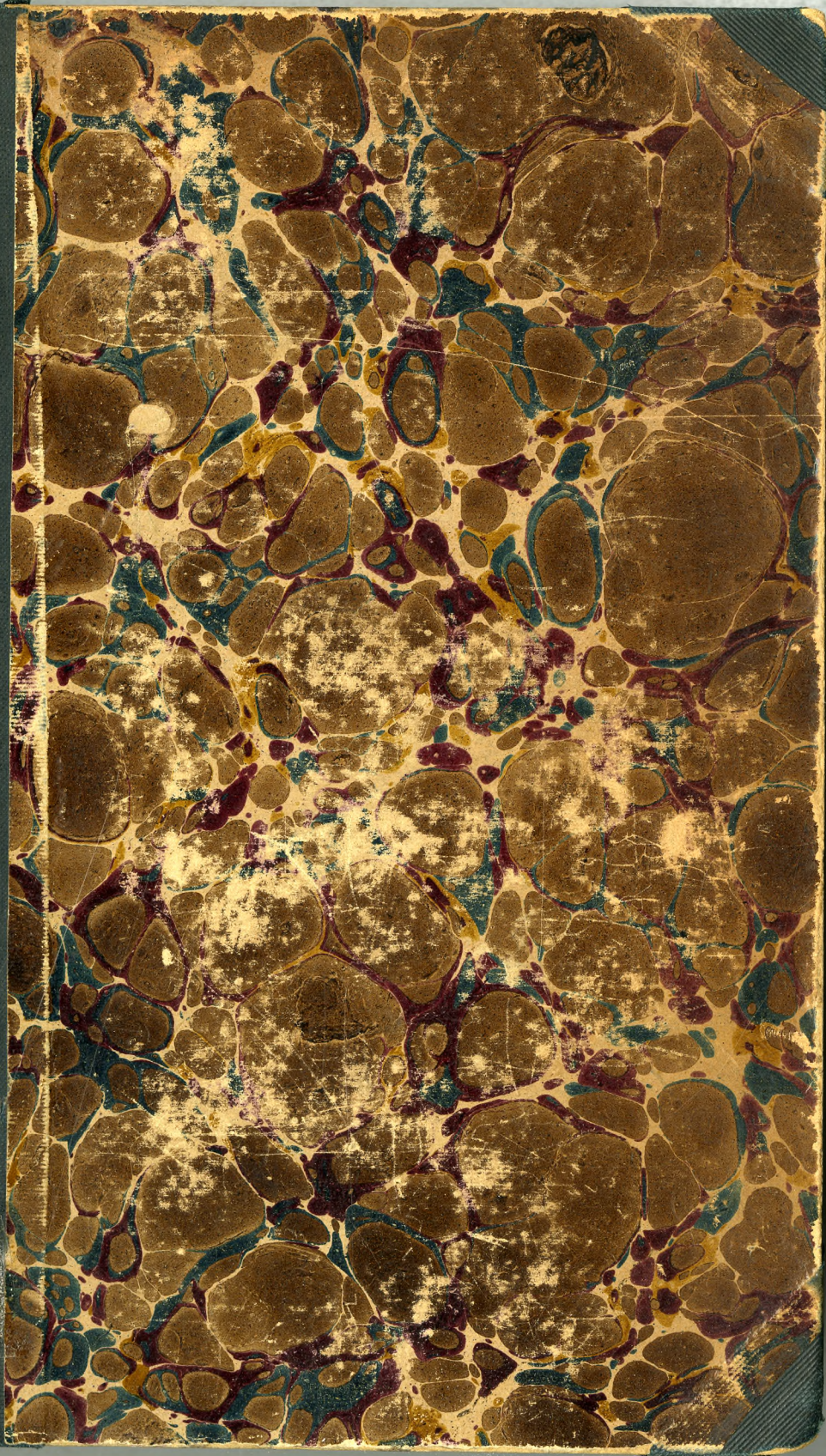

Politikai
röpiratok.

204.

207
1911

A BUDAPESTI
NÉPSZINHÁZ SZÍNFAL-TITKAI

VAGY

A BUDAPESTI NÉPSZINHÁZ MAI VISZONYAI- S ÁLLAPO-
TÁNAK LEIRÁSA, FŐLEMLITÉSÉVEL UGY A NÉPSZINHÁZ,
MINT ÁTALÁN A MAGYAR SZÍNÜGY UJJÁ SZERVEZÉSI
MÓDOZATÁNAK.

IRTA

PUKS FERENCZ.

Ára 1 frt. o. é.

11.

BUDAPEST, 1882.

A SZERZŐ SAJÁTJA.

(Klauzál-utca 3. sz.)

A BUDAPESTI
NÉPSZINHÁZ SZÍNFAL-TITKAI

VAGY

A BUDAPESTI NÉPSZINHÁZ MAI VISZONYAI- S ÁLLAPO-
TÁNAK LEIRÁSA, FŐLEMLITÉSÉVEL UGY A NÉPSZINHÁZ,
MINT ÁTALÁN A MAGYAR SZÍNÜGY UJJÁ SZERVEZÉSI
MÓDOZATÁNAK.

IRTA

✓ PUKS FERENCZ.

Ára 1 frt. o. é.

BUDAPEST, 1882.

A SZERZŐ SAJÁTJA.

(Klauzál-utca 3. sz.)

6.573200566106

LA NYELV ÉS A NYELVTAN

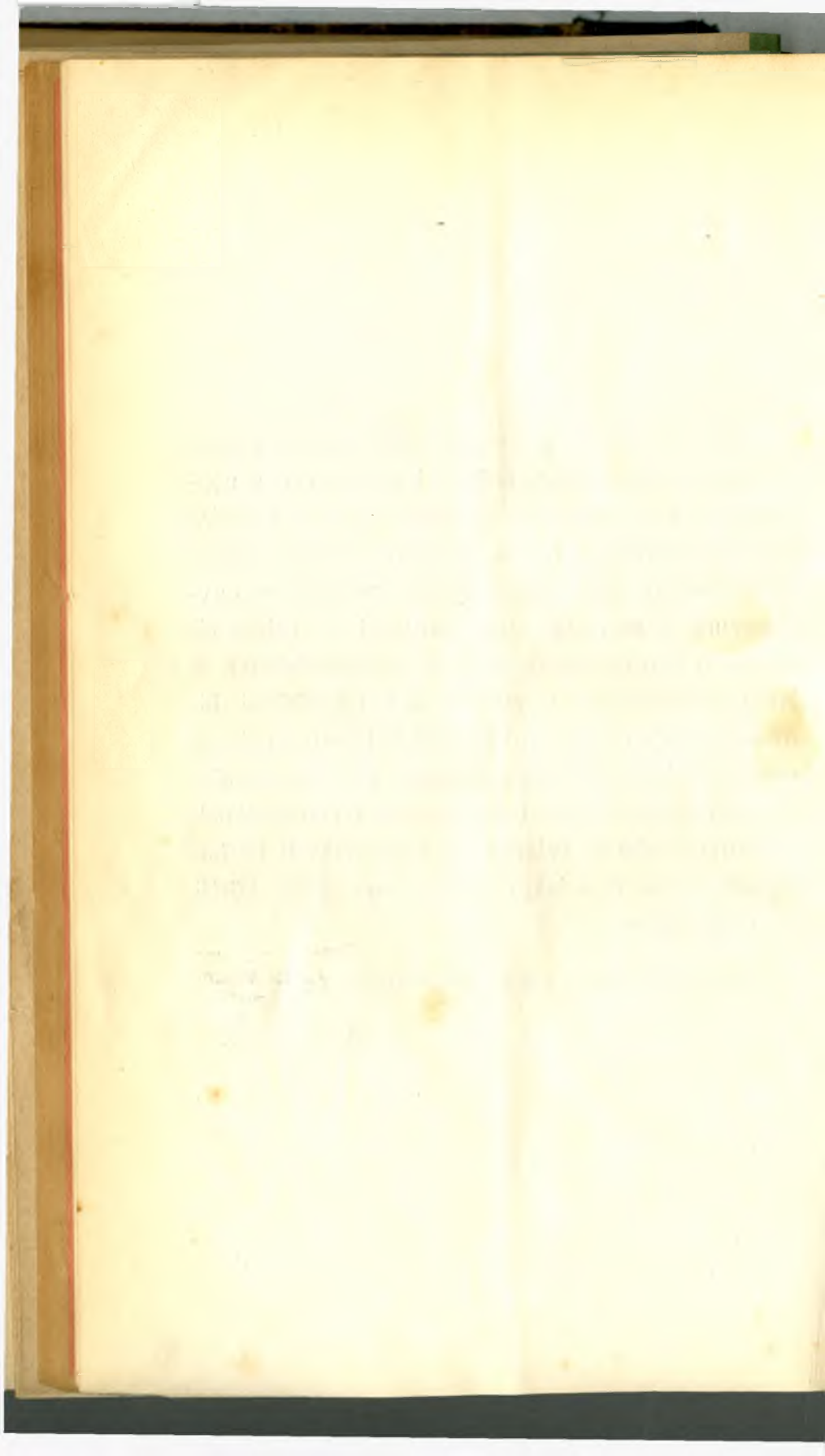
Dr. Ballagi Géza

Dr. BALLAGI GÉZA

E művecske célja : tények által kimutatni azon állapotot s viszonyokat, melyek közt ma van a népszínház, s ezek tekintetbe vételével ugy a népszínház, mint általán az összes magyar színügy helyes átalakításának módozatára utalni. Szolgáljon egyszersmind e művecske utbaigazításul a belügyminiszter ö Nagyméltóságának, a tanügyminiszter ö Nagyméltóságának, ugyszintén a t. népszínházi bizottságnak és minden vidéki színház-bizottságnak, az országos színész-egyesület tagjainak, a színigazgatóknak, színészeknek, zene-igazgatóknak, zene-tanítóknak és karmestereknek, valamint az összes művelt közönségnek a zene és színügy helyes szervezése körüli fáradozásaikban.

Budapest en, 1882. augusztushó 15-én.

A szerző.

Az 1881. évi május elseje kellemes tavaszi nap vala. Én a szép időt néhány jó barát körében a zöldben élvezém. Elannyira, hogy hazajövet be kelle magamnak vallanom, hogy a kirándulás sikerült, s jól telt el a nap . . . Hanem e napot mégis az est koronázta meg; ugyanis haza érve, asztalomon T. barátomnak levelét találtam, kit már hónapok óta nem láttam, s melyben arról értesít, hogy hozzám jó vacsorára, hogy ittléte utolsó estjét velem töltsé, minthogy másnap rég tervezett külföldi útjára vala indulandó. Öröömöm e látogatás fölött annál is nagyobb volt, mert barátaim között T. volt, ki rám a legmélyebb benyomást gyakorlára; azonkívül Budapesten lakó barátim közt ő vala a legrégebbről. Az ő széles körű tudománya s az emberi törekvések minden ágában tett tapasztalatai, éles látása, mindig megokolt helyes ítéléte, átgondolt eljárás módja, folyton kifogástalan viselete s magatartása a legkülönfélébb, gyakran fölötté kényes helyzetekben, szerénysége és önzetlensége, melyek a mai társadalmi viszonyok s helyzetekben, gyakran alig óvhatók meg, sőt alig érvényesíthetők, valamint szolgálatkészsége a megszorultak és elhagyatottak iránt, bármely társadalmi osztályhoz tartoztak légyen, hogy rajtuk szóval s tettel segítsen, mind e fényes erényei, melyeket benne teljes 15 évi ismeretségünk s barátságunk óta észleltem s csodáltam, őt a legnagyobb emberré tevék szememben, kit csak valaha ismerék. Ezen mai önkényes jelentkezése által annál is inkább megtisztelve érzém magamat, mivel tudtam, hogy e tekintetben is mily tartózkodó szokott lenni; úgy hogy e tettét korántsem magyarázhatám szeszélyből származottnak, sőt inkább annak jeléül, hogy ő is méltat engem szeretete, bizalma s barátságára.

Ennélfogva fölötté boldog valék. Jöttét türelmetlenül várom. Kilenczkor szokott pontosságával az óraütésre belépett. Asztalhoz ültünk, s csevegtünk egyről-másról, kivált 15 évi barátságunk élményeiről, valamint

küszöbön álló utazásáról, melynek folytán soká, soká nem látandjuk egymást. Esteli után a többek közt az én állásom és jövőm is szóba jött. Barátom, ki ismerte az előtti törekvéseimet a zeneügy szervezése irányában, valamint ugyanezre vonatkozólag már 7 év előtt sajtóilag közrebocsátott fölhívásomat, nem fejezhette ki eléggé rosszallását a fölött, hogy amaz előirányzás keresztülvitelét a népszínházi karmesterség kedvéért oly soká halogatom, s azon jó lelkű tanácsot adá, hogy mondjak le ezen állásról, s erőmet és időmet, ismereteimet s képességeimet úgy saját mint a közügy érdekében is, jobb valamire fordítsam. Azon észrevételemre, hogy mint színházi karmester is a zeneügy helyes átalakításán dolgozom, azt felelé, hogy az csak látszat, mert a népszínház mai szervezetével mint anyagi biztosíték nélküli magánintézmény, erkölcsi alap hiányával s Rákosi elveinek szellemében vezetve, sohasem fejlődhetik oly intézménynyé, mely képes lenne föladatát megoldani, nem is említve a magyar zene- és színügynek általa törtéendő emelését, sőt ellenkezőleg, ezek helyes átalakítását megakadályozza.

Ámbár én e szavak értelmét nem fogtam fel egészen, mégsem bátorkodtam ellenvetést tenni, hanem egyszerűen azt jegyzém meg, hogy én egyszerűen lettem népszínházi karnagy s már közel 6 évet tölték e minőségben a közönség és kritika általános megelégedésére, s az ügy iránti szeretetem, ez idő alatti nem csekély csalódásimnak s kellemetlen tapasztalatimnak ellenére is még ma is oly nagy s azért állásomon meg is szeretnék maradni; utána vetém, hogy hisz Rákosi utódával, Evva ural szerződést kötöttem 3 évre s ennek következtében kötelezve is vagyok a maradásra. Egyuttal azon reményemnek adtam kifejezést, hogy az igazgatóság változtatával Rákosi elvei is elfognak tűnni, s így majd ez intézmény idővel át lesz alakítható.

Barátom fejét rázta s így szólt: Evva célja ugyanaz, mi a Rákosié volt, gyorsan meggazdagodni s aztán odább állani, nem törődve azzal, mi lesz az intézménnyel és tagjaival. Azonkívül Evva ur, mint Rákosi sógora s a népszínház eddigi titkára, alapító társa a mostani szervezetnek s a szentesített igazgatásnak, már csak azért sem fogja megengedni a változtatásokat, mert elődje ezen alapon ért célzt s lett 6 év alatt gazdag emberré.

A továbbiakban erős bírálat alá veté barátom az intézmény jelen szervezetét, alkotmányát s igazgatását.

A szervezetről azt mondá, hogy az csupán a tagok kihasználására van fektetve, mert abban sem a meglevő erők kiméltése- s továbbképzéséről, sem újak neveléséről a régiék pótlására, sem a munkára képtelenné váltakról nincs gondoskodva.

Az alkotmányra azt jegyzé meg, hogy mivel abban még csak a működők hatásköre sincs körülírva, nem említve a tagtársak kölcsönös jogviszonyait, azért nem nyújthat oltalmat a jog- és igazságnak, s így a mindent demoralizáló önkénynek tág teret nyit.

Rákosi igazgatását meglehetősen ügyes ide-oda balanczirozásnak nevezte, ámde elégséges szakismeret s az igazság, jog és méltányosság iránti érzék nélkülinek, tehát erkölcsi alap nélkül szükölködőnek, mint mely kizárólag a kitűzött czélt: a gyors meggazdagodást tartja szem előtt.

Végül eme bírálat után kitárta nézetét ezen intézmény lényege- s feladatáról, s ugyanannak szervezete, alkotmánya- s igazgatásáról; fejtegetése a legapróbb részletekig kiterjeszkedett. — Oly szép képet vázolt, egy oly életrevaló intézmény eszményképét, mely rendeltetését minden gondolható viszonyok között minden irányban képes betölteni, s organumainak t. i. tagjainak minden biztosítékot megad arra nézve, hogy jól rendezett működés közt boldogul élhessenek, ugy a művészet mint a társadalom javára, hogy lelkesedve kiálték föl: „Barátom! ez eszményért akarok én küzdeni, s addig nem nyugszom s meg nem szünök, míg az intézmény az általad vázolt szervezetet s alkotmányt meg nem kapja, s az általad fejtegetett szellemben nem igazgattatik!“

E szavaimra soká komolyan nézett rám — aztán következőleg folytatá:

Tapasztalatlan ember! hát a szerencsétlenségbe akarsz rohanni? Még nem ismerted ki jobban azon embereket, kikkel naponként érintkezel? . . . Megtiltom neked, hogy ezen irányban csak egy lépést is tégy mindaddig, vagy csak egy szót is szólj róla, míg a népszínház tagja vagy.

Álmélkodva kérdém, hogy miért? Ő a következőket mondá:

Rákosi urnak pénzsomján kívül más hibája is van; ő minden áron nagynak s tekintélyesnek akar látszani, még mások kárára s rovására is. Ha tehát ez eszmék bármelyikét csak meg mered is pendíteni, téged nevetségessé fog tenni, vagy a mi még rosszabb, mások által

tétet nevetségessé. Azért, ha állásodon megakarsz maradni, azt tanácslom, hogy minden ujitási eszmét verj ki a fejedből, s azon eseteket kivéve, melyekben állásodnál fogva kénytelen nem vagy vele, hogy segédkezet nyujts Rákosi minden áron való pénzhajhászatának és nagyzásának s fontoskodásának, engedj mindent a maga útján menni, még ha meggyőződésed ellen történik is, különben el vagy veszve. Mert oly viszonyok s helyzetek között, milyenek a népszínházéi, hol a tagtársak kölcsönös jogviszonyai nincsenek rendezve, s hol amellett némely tagot a szükség késztet arra, hogy egy kis előny kedvéért az igazgatónak valamelyes szolgálatot tegyen, ott csakhamar akadnak kifogásolók és vádaskodók, egy a direktor szemében nem kedves tag ellen, s ez által az igazgató oly helyzetbe jő, hogy a nemszeretem tagot állása-, tekintélye- s becsületétől megfoszthatja, s ez eljárásának még a törvényesség színezetét is megadhatja, sőt szüksége sincs a vádra, a szerződés és szabályzat értelmében ő az egyedüli korlátlan hatalom az intézetnél, — s ad és vesz állást és tekintélyt tetszése szerint. Azért, barátom, mint népszínházi tag csak semmi ujitási eszmék, hanem vak engedelmesség, különben elveszted állásodat, tekintélyedet s becsületedet.

E szavak után barátom bucsút vett, s azóta nem láttam őt.

Fejtegetései mélyen meghatottak, annál is inkább, mert be kelle ismernem, hogy a valón alapulnak. Sze-meim fölnyiltak s egy villanásra világossá lett előttem Rákosi magatartása, 5 $\frac{1}{2}$ évi tevés-vevése. Barátságos viszonya előbb, majd utóbbi szakítása Molnárral; magatartása minden, nem az ő pajtáskodásához tartozó színműköltők iránt; rideg bánásmódja Lukácsy mint rendező irányában; benső barátsága Nagy Vinczével; eljárása s gyakori helytelen viselete két karmestere, Puks és Erkel Elekkel szemben; bánásmódja Blaha asszonnyal; viszonya a népszínház oly tagjaival, kik magukat fölhasználtatták eszközül oly személyek nyugtalanítására s üldözésére, kik őt gyakori helytelen eljárásaiban feszélyezték, akár hogy aztán elámítsa ezeket, vagy hogy azáltal együttműködésre készítse, akár hogy megszabaduljon tőlük; valamint magatartása olyanok irányában, kik nem lettek esz-közévé, vagy éppen olyféle üzelmeknél kifejezést adtak roszalásaiknak; és végre minden barátságossága s álérlgelgőssége, aprólékos kedveskedései, mindennemű őszinteségi, tiszteletadási s jóakaratoskodó szemfényvesztései,

hizelgő édeskés szavai személyem s mások irányában — mindez nyitott könyv lön előttem.

Mélyebben vizsgálva ez ember intézkedéseit, vilá-gossá lettek előttem még a következők :

1. Hogy a t. népszínházi bizottság azon bizalmával, melynélfogva az magának semmi jogot sem tartva fönn, teljesen ő rá bizta az intézet szervezését, — oly módon élt vissza, hogy elejtve az intézet magasabb művészi cél-ját, az intézetet teljesen saját egyéni érdekének javára szervezte, felelősség terhe nélkül.

2. Hogy az intézeti szabályzatból a tagok jogviszo-nyait rendező s főleg a hatáskörüket körülíró cikkelye-ket azért hagyá el, hogy nekik, ha az ő üzelmeiben nem fujnának vele egy követ, kellemetlenségeket okozhasson s tőlök a törvényesség színe alatt szabadulhasson meg.

3. Hogy az uzsorásokat, kik a pénzzavarba került tagoknak hallatlan százalékra kölcsönöztek, azért bizto-sította*), nehogy a tagok valamikép kitisztuljanak az adósságból, s ez által alkalma legyen őket időnkénti apró előlegezésekkel még függőbbekké s az üzelmeiben való közreműködésre még készségesebbekké tenni.

4. Hogy csak azon okból nézte el, miként üzetik a fajtalanság sans gène a ház minden zugában, mert ezáltal némely tagok, főleg ifjú hölgyek a színházhoz bilincsel-tettek s az ebbeli szabadalom miatt részint ingyen, részint igen csekély díjért működtek a színháznál, sohsen pa-naszkodtak Csepreghinére a jelmezek drága volta miatt, s folyton magasztalák az igazgató nemes lelkületét, sza-badelvűségét s végtelen jóságát, s őt a legeszesebb s leg-jobb ember gyanánt kürtölték. Az ilyenek arra is alkal-masak voltak, hogy az oly tagok, kik nem harsogtak bele a Rákosi segédei által urok s mesterök magasztalá-sára minden alkalommal megzendített tulzó dicshymnu-sokba, mint neveletlen, ügyetlen, ostoba, együgyű, kiáll-hatatlan, hitvány s haszontalan emberek legyenek kiki-áltva, átalán hogy kellemetlenségeket s nyugtalanságokat okozzanak a Rákosi üzelmeit nem helyeslő tagoknak.

5. Hogy Evva, Nagy Vincze, Solymosi s Tihanyi urakat — ezen urok s mesterök szolgálatában minden rosra folyton kész fenegyerekeket, kik üzelmeikben tá-mogatásul mindig vontak magokhoz kívántatólag több-kevesebb férfi vagy női zsoldost (rendszerint az imént

* A népszínház főpénztára bizonyos összegig a tagokért kezességet szokott nyújtani az uzsorásoknak.

említett körből) s az egész intézetet oly módon demoralizálták, hogy az erkölcsi alappal bíró tagok kénytelenek voltak tűrni és hallgatni — nem ismereteik s képességeik miatt, s korántsem egyéb tisztességes érdemeik fejében, hanem egyedül s kizárólag a neki tett nem épen legtisztább szolgálatokért pártfogolta, s őket az intézet legérdemesebb s erkölcsi alapon álló tagjai fölé emelte, úgy fizetés mint tekintély dolgában is.

Évva igazgatóvá lett, Nagy V. rendezővé, Solymosi és Tihanyi, e két bohóc, elsőrangú színészekké s operette-énekesekké csempésztettek, a legtöbb havidijt huzzák, mindig legtöbb előleggel bírnak, s őket Rákosi ur eltávozása előtt a népszínház oszlopainak hirdeté, valószínűleg, hogy az ő és sógora szolgálatában való üzelveikhez annál nagyobb tekintélyvel ruháztassanak fel.

6. Hogy hugát Csepreghinét azért tette meg a népszínház kizárólagos jelmezvarrójának, hogy így a nőtagok szerződéses havi illetményének nagy részét visszatarthassa a családjához tartozók számára. Csepreghiné nagy árai ellen természetesen senki sem mer szót emelni; arról is van gondoskodva, hogy a tagoknak mindig új jelmezeket kelljen csináltatniok; a jelmezi adósságok a fizetésből vonatnak le; azonban sok tagnak fizetése elégtelen jelmezre is élelemre is, s ezek aztán kénytelenek Rákosi tanácsát követve mellékkereset után látni, vagy ha erre nézve nem elég csinosak vagy a tanácsot nem követik, koplalni vagy a színháztól megválni.

7. Hogy ő azon okból lépett vissza az igazgatástól s játszotta azt sógora kezére, hogy ez azon tagokat, kik az általa meghonosított s Évva ur alatt folytatandó üzemekbe nem ártják magukat, valamint azokat is, kik az intézet megalapításának érdemében részt követelnek, elzavarja*); hogy aztán 3—6 év multán, — mely alatt az ő igazgatásbeli ügyetlenségei feledésbe merülnek Évvanak kétségtelenül durvább ügyetlenségei mellett**) — ha aközben nem sikerülne az új operaház intendánsának vagy bérelőjének lennie,***) mint az intézet egyedüli megalapítója még kedvezőbb föltételek mellett vegye át az igazgatást s azt most már akadálytalanul zsákmányolhassa ki életfogytiglan. Sógorát és szalmabábját Evvát,

*) Rákosi ilyesmibe nem árthatja magát; neki minden eshetőségre nézve tisztakezünek kell maradnia s mocsoktalan színben szerepelnie.

**) Évva urban nincs meg a Rákosi ravaszága és simasága, s Rákosi urra nézve hízlgó lehet, hogy őt máris visszakivánják.

***) Övéi minduntalan híresztelik, hogy ő lesz az.

ha addig ügyetlensége miatt eléggé nem szedte volna meg magát, az esetben valószínűleg társul venné maga mellé.

Mindez világos lón előttem, s be kelle látnom, hogy ily viszonyok- s állapotokban, a Rákosi-Evva hatalomkör ily szervezete mellett gondolni sem lehet a népszínház átalakítására. Komolyan föltettem tehát magamban, hogy barátom tanácsát követendem, minden ujitási eszmét kiverem fejemből s hagyok mindent menni a maga útján, hanem szerződéselem leteltével más állás után látok.

Ember tervez, Isten végez — tartja a régi közmondás — máskép fordult a dolog sora.

Mivel nem akartam tágitani egyetlen egy esetben, melyre Rákosi egy érdememet elakará tulajdonítani, — melyre pedig épen semmi sulyt sem fektettem volna, ha miatta Rákosi valóságos hajtóvadászatot nem rendez vala s ha ez ügyben való magatartása s eljárása annyira arcul nem üti az igazságot, jogot s méltányosságot, magamra vontam Rákosi-Evva gyűlöletét s üldözését. Ismeretes már, hogy hova vitt eme gyűlölet s üldözés.

Evva igazgató úr engem — $6\frac{1}{2}$ évi a t. közönség és kritika által mindig elismert működésem után, anélkül hogy magamnak a legcsekélyebb kötelemmulasztást vagy egyéb büntetendő hivatalbeli félrelépést engedtem volna, dacára hogy még $2\frac{1}{2}$ évi szerződéses időm volt hátra, egészen váratlanul minden anyagi kártalanítás nélkül karmesteri állásomtól elmozdított s a népszínház kötelékéből elbocsátott.

Minthogy a főntemlitett eset, mint különösen az elbocsáttatásomra vonatkozó más egyéb események is, s ezen eset egész lefolyása igen alkalmasak a népszínházi állapotok ecsetelésre s megerősítik az ezen intézmény szervezete, alkotmánya, s vezetéséről eddig mondottakat: legyen azért szabad mindezeket körülményesebben elbeszélnem.

Mindenekelőtt azonban ki kell itt jelentenem, hogy elbeszélésem alábbi folyamában — különösen azok elbeszélésében, mik a népszínháznál történtek azon 6 év és $7\frac{1}{2}$ hónap alatt, míg ez intézetnél karmester voltam, a Rákosi regimét (6 év) és Evváét (7 hó) összefűzöm, egyrészt mivel amaz események némelyei már Rákosi regiméje alatt Evvának mint sógorának s az intézet titkáranak segédletével kezdődtek, s Evvának eddigi kormányá alatt ugyanazon módon, s ugyanazon eszközök-

kel folytak s nyertek befejezést, mint Rákosi alatt; másrészt mert Rákossi azon hitelezése folytán (24,000 frt. leltár-, díszlet-, s könyvtárért), melyet sógorának Evva s társának nyújt vala, még mindig kénytelen részt venni az igazgatásban, s végül mivel Evva ur csak mint Rákosi bábja szerepel, és pedig úgy látszik, azon föl-adattal, hogy Rákosinak minden áron pénz és hirnév után való törekvését akadályozni látszó egyéneket — (Tamásit, Pukstot, valószínűleg Blaha Luizát — utalok itt Rákosi- s csatlósainak e művésznő hirnevét s érdemeit aláásó üzelmekre az utóbbi időben, valamint az egész Evva-Rákosi had magatartására vele szemben) — elzavarja, hogy aztán Rákosival, az intézet egyedüli megalapítójával s egyedül lehetséges gáncstalan igazgatójával egyetemben azt a Rákosi-Evva-család javára s kényérére tán élethossziglan kizsákmányolhassák.

De visszatérek Rákosival történt összeütközésekre; s mivel e tekintetben Komáromi M. kisasszony fejlődési történetét kell felsorolnom, azért e helyt a tisztelt kisasszony engedelmet kérem ki; egyébiránt a dolog elmondásában rövid leszek, hogy annál hamarább térhessek át előadásom fontosabb részére.

A tényállás a következő.

Hogy Komáromi M. kiképeztetésének érdemét magának tulajdonithassa, Rákosi s ővéi uton-utfélen azt híresztelték, hogy ő a lánykát pusztá könyörületből szerződtette a népszínházhoz 13 éves korában, aztán segítette, s általam énekesnővé képezteté, s így Komáromi M. kisasszony kiképeztetése s neveltetése az ő érdeme; s mivel én ezen igaztalan állításokat nem hagytam helyben, hanem mindenütt, hol csak fülembe ütközött, megczáfoltam, ennek folytán engem a népszínháznál általa meghonosított üldözésnek tett ki azon biztos reményben, hogy én ily módon lépre megyek s magamat kompromittálom, s akkor ő, mint tekintélyem s becsületem — vagy tán állásom megmentője gyanánt is fogna föltűnni, s én ezért hálából érdememet rá fogom ruházni, s mint már egyszer kompromittált egyén, minden egyéb üzelménél is kénytelen leszek segédkezet nyújtani.

Hosszú lenne elmondani mind az utját s módját ezen üldözéseknek.

Hogy nyugtalanúságot okozzanak, semmi eszköz sem volt előttük rosz. E tekintetben a 13—16 éves lányka tapasztalatlanságát s hiszékenységét sem átalot-

ták fölhasználni; előtte az erkölcsiséget és a művészeti képzést illetőleg rossz, a tölem hallott nézetek- s tanítványokkal ellenkező elveket hintettek el, s ily módon nemcsak a zene- s énekbeli kiképzését nehezítették meg, de még a nevelésére is károsan hatottak.

Szerencséjére nem hagytam magam félrevezettetni, s a tanítást minden akadály s kellemetlenség daczára is tovább folytatám kevés megszakítással egész a mult ősziig, tehát 3½ éven át, s így azok bebizonyítására, mit e tekintetben Rákosi urról mondék Komáromi M. kissasszony kiképzését illetőleg, a következőket hozhatom fel.

Rákosi ur a kis tizenhárom éves Mariskát 1878-iki husvét táján, és pedig nem szánalamból, mint dicsekszik, hanem pusztá spekulációból szerződtette a „Habocska“ gyermekszerepre a „Szép Meluzinában“, s néhány hó mulva, miután a „Szép Meluzina“ le lett játszva, — habár én, ki őt nevelőanyja kérelmére kezdettől fogva tanítám, hangjának fejlődési képességéről a legjobb bizonyítványt adtam, — ismét elakará bocsátani. Hogy megmentssem, gyorsan betanítottam a „Kis herczeg“ operettnek herczegnő szerepére, mely már egy más énekesnőnek vala szánva, s e módon, azonban mégis sok ügygyel-bajjal, sikerült őt a Népszínháznál megtartanom, hol aztán én őt, — Rákosi bármelyes hozzájárulta nélkül, — sőt inkább a Rákosi-féle elvek s tanok ellenére (Rákosi nézete akkoriban az volt, hogy ha valaki énekesnő akar lenni, nem kell tanulnia, hanem ledéren s könnyelműen élnie, hogy népszerű legyen) kiképeztem; sőt mi több: mivel illetéke igen csekély volt, hogy éljen is meg a costume-re is jusson, azon időben az ő tudta nélkül segélyeztem nevelő anyját néhány száz forint erejéig. A kis Mariska hangja nemsokára kifejlődött, s Rákosi irigysége föltámadt az érdem után. Ugyanazon időben egy könnyelmű színész hálózta körül a kis 14 éves Mariskát, ki fölött kezdettől fogva én örködtem a színházban beteges nevelőanyja kérelmére. Ez nekem aggodalmat okozott, s hozzá még Rákosi a helyett, hogy ezen ember üzelmét megakadályozná, engem nevetségessé akart tenni, valószínűleg azon hitben, hogy én e miatt a kicsiről leveszem kezemet, s aztán a kiképzés érdeme ő rá fog átszállani. Én azonban semmi által sem zavartattam magamat, ügyeletemre bízott gyámoltom erkölcsi fejlődése s alapos kiképzetése lelkiismeretbeli dolog volt rám nézve; s azért ez

időtől fogva lakásán tanítottam. De ekkor ismét új zavarok merültek fel. A fizetése még mindig igen csekély volt, — a costümök s ruhák mind több pénzt kívántak. Az én kevés pénzkészletem elfogyott, s én Rákosihoz fordultam, bevallám neki, mennyit költöttem rá pénzben, idő- s fáradságbeli áldozatomon kívül, s kértem őt, hogy mivel nem nekem, hanem neki van belőle haszna, ha a kisasszony hangja minden reményen fölül oly gyorsan fejlődik, javítsa meg fizetését, vagy legalább adjon neki nagyobb előleget, mert nem vagyok már képes nevelőanyját segíyezni. Ő ezt röviden s nyersen megtagadta. Most tehát nem volt mit tennem egyebet, mint hogy pénzt vegyek föl, hogy a megkezdettet tovább folytassam.

Ily körülmények közt viseltem gondját a kis Mariskának majdnem két éven át. Ekkor meghalt nevelőanyja.

Kevéssel előbb, az öreg Komárominé és testvére betegsége alatt, kik csaknem egyidőben haltak el, ismét elkezdődött a főntemlitett ember üzelme; s mivel attól tartottam, hogy a népszínházi viszonyok s állapotok között nem vállalhatok felelősséget egy ily fiatal lány erkölcsi fejlődéséről, elhatároztam, hogy magát Rákosi urat teszem felelőssé. Azért kevéssel halála előtt rábeszéltem a kisasszony nevelő anyját, hogy magát Rákosi urat kérje fel végrendeletileg gyámjául, mi meg is történt egészen törvényes uton, Ökrös Bálint ur kir. jegyző által.

A gyámság átvétele után azonnal megjelent egy cikk a Pesti Hírlapban, akkoriban Rákosi hivatalos lapjában, mely a kisasszony kiképeztetésének érdemét neki tulajdonítja*); a főnt említett könnyelmű ember is, midőn szemrehányást tettem neki azon nyugtalanságok s aggodalmak miatt, melyeket üzelmei által okozott nekem a kisasszony nevelőanyjának betegsége alatt, gúnyosan jegyzé meg: „A kisasszonyhoz önnek semmi köze sincs s nem is volt; Komáromi M. fejlődése s kiképeztetése egyedül Rákosi érdeme, azért önnek vele szemben nem volt semmi joga s nem is lesz.“ Ilyfélétet más Rákosi-csatlósoktól is kelle hallanom, s végre magától Rákositól is, sőt maga Komáromi kisasszony is hasonló módon nyilatkozott. Ez engem akkoriban egy

*) Ama cikk kéziratát a kibocsátás előtti napon a népszínház titkári irodájában láttam Evva urnál.

kissé bár boszantott, főleg mivel akkor már a kisasszony a legnehezebben túl volt, s a közönség tetszését már kinyerte Boccaccio, Titilla, Székely Katalin, Marjolaine stb. darabokban, s már két nagy operaszerepet is tudott: Mignont s a Fekete dominót, — mindazáltal még most sem jöttem ki sodromból; elnyeltem boszuságomat, s hogy a megkezdettet folytassam, ismét bele fogtam a tanításba, s ujlag $1\frac{1}{2}$ évig, tehát összesen $3\frac{1}{2}$ évig tanítottam őt.

Rákosinak az érdem utáni hajtóvadászata ezen $1\frac{1}{2}$ éven át tovább folyt, valamint segédei- s csatlósainak üzelmek is, s e miatt köztem s Rákosi, valamint köztem s Komáromi M. kisasszony között, ki azon érdemet szintén Rákosinak akarta tulajdoníttatni, egy pár kellemetlen jelenet merült föl, s végre köztem s Rákosi közt teljes szakadásra vezetett; és Komáromi M. k. a valószínűleg ez okból hagyta el a mult ősszel a nálam való tanulást a nélkül, hogy köszönetet mondott volna, s hogy a nagy idő- s fáradságbeli áldozatimért járó díjazást rendbe tette volna. Nehány hó után K. kisasszonyhoz irt levelemre, melyben a díjazást illetőleg felszólítám, azt írta Rákosi ur, hogy ez ügyben forduljak hozzá. Minthogy azonban a felsorolt körülmények miatt Rákosi urral nem akartam személyesen érintkezni, megbíztam személyes és jogi barátomat, Á. ügyvéd urat, hogy intézze el az ügyet barátságos uton. Azonban azon körülmény, hogy egy idegent avattam ezen ügybe, Rákosi-Evva urékat egészen kihozta sodrúkból, s ezen idő óta Evva igazgató minden követ megmozdított, hogy tőlem szinleg törvényes uton megszabadulhasson.

Hosszura nyulnék mindazon boszantások elsorolása, miket Evva úr czélja elérésére okozott és segédei által okoztatott, azért csak a legutóbbi események elsorolására szoritkozom.

Előbb azonban Rákosi csatlósainak azon híresztelését, mintha én Komáromi k. a. irányában tisztátalan szándokot tanusítottam volna, mint rágalmat visszautasítom, egyszersmind fölhatalmazom Rákosi urat azon leveleim közzétételére, melyekben állítása szerint magamat kompromittáltam volna.

Minthogy Rákosi ur azonkívül — az ügyvédem által vele folytatott s elbocsáttatásom óta félbe szakadt tárgyalásokból következtetve — engem tanítási díjamtól is meg akar fosztani, s e tekintetben ép ugy kijátszhatónak vél, mint ahogy kijátszotta annak idején Dr. Morelli

urat, azért, ezt elkerülendő, kénytelen vagyok elmondani ezen esetet is, s így előbb még egy példáját sorolni föl a Rákosi-féle magatartás- és eljárásnak az igazság-, jog- s méltányosságot illetőleg. Az eset ez volt:

Komáromi k. a. énekszerve az 1880-iki ősszel meghülés és rá 2 heti helytelen gyógyítás következtében veszélyben forgott. Szerencsére Dr. Morelli még idejében — a gyuladás 2-ik vagy 3-ik hetében — vette át a gyógyítást s helyre is állította azt néhány hónap alatt teljesen.

Most tehát, hogy az orvos érdemét kérdésessé tegye, Rákosi a kisasszonyt a gyógyítás végén Vácra küldötte testvéréhez, az ottani fogházorvoshoz Dr. Rákosi B.-hoz, s az egész világ előtt nyilvánvalóvá iparkodott tenni, hogy éppen semmi veszély sem forgott föl (mondván, hogy azt Rákosi Béla állítja), s hogy Dr. Morelli csak azért huzta-vonta oly sokáig a gyógyítást, mert szerelmes volt a kisasszonyba. Azonkívül Rákosi még panaszkodott is a temérdek anyagi kár miatt, melyet azáltal szenvedett, hogy a kisasszonynak oly sokáig nem volt szabad föllépnie . . . A kisasszony panaszkodott a hosszas szükségtelen gyógyítás s a rá emiatt háramúlt kellemetlenségek miatt, s Dr. Morelli ily módon az ő alapossága-, lelkiismeretessége-, s három és fél havi gyógyításért köszönet helyett hálátlan-ságot nyert.

Rákosi és Komáromi k. a. részéről ezen eljárás felbőszített annál is inkább, mivel tudtam, mily veszélyben forgott az énekszerv, s az egész orvosi kezelést elejétől végig figyelemmel kísértem, valamint ismertem is Dr. Morelli gondolkodásmódját s érzületét a kisasszony irányában; de különösen azon okból bősztett föl, mivel Dr. Morelli — azon majdnem két évi gondnokoskodásom alatt, melyet akkori időben a segély- és támaszra nagyon is rászorult Komáromi-család fölött gyakoroltam, — úgy a kisasszonyt, mint folyton betegeskedő és súlyosan szenvedő nevelőanyját s ennek testvérét is a legönzetlenebb módon, díjra vagy más elismerésre való kilátás nélkül minden gondolható orvosi ápolásban részelteté, gyakran az orvosságokat s egyéb gyógyítási szereket is sajátjából fődőze részökre.

Mint említém, Rákosi most engem is hasonlóképp akar kijátszani. Ugy hallom, hogy a kisasszony néhány hét óta más mesternél tanul, s Rákosi csakhamar plausibilissé

iparkodand tenni, hogy tölem semmit, hanem mindent az új mestertől tanult, s így semmi követelésem sincs az érdemet és díjt illetőleg.

E csinyán kifőzött kópésága azonban aligha sikerülend a mondottak után. Remélem, hogy Blaha asszony, Szigethi Imréné (Humann asszony), Pálmai asszony, Hegyi k. a., Réthi k. a., Vidor úr és mások, kiknek alkalmuk volt meggyőződniek, hogy képes vagyok a sikert — t. i. a hang helyes használatát, műkellékes előadást és zeneértővé levést — minden szorgalmas, hanggal s színi képességgel bíró tanulónak biztosítani, e pörben tanuskodni fognak mellettem.

Komáromi kisasszonynak pedig ezennel azon jó akaratu tanácsot adom, hogy magát továbbra ne terrorizáltassa s demoralizáltassa, s mielőbb szabaduljon a Rákosi-fajta befolyások alul, mert a Rákosi-féle elvek és tanítmányok kevés becsületet fognak neki szerezni.

Rákosi ur ne boszankodjék, hogy én mindezt oly keresetlenül mondom el, mert ő jó üzletet csinált Komáromi kisasszonnyal. A kisasszony $4\frac{1}{2}$ évig volt nála szerződötve, fokozatosan 50, 80, 100, 120 frt havi illetékkal; a kisasszony az utolsó két évben — mióta 1879-iki okt. 1-én Boccaccióban föllépett, egész 1881-iki okt. 15-ig — annyi szolgálatot tett, mint egy havi 300 frtos énekesnő, és így 4000 frt haszna volt rajta; és így Rákosi úr csak méltányosan járna el, ha ő most, midőn az ő s övéi üzelvei folytán egész váratlanul kenyér nélkül vagyok s a nyári hónapok alatt semmi keresetem sem akadt, ezen haszonnak $\frac{1}{4}$ részét, t. i. 1000 frtot, mint időm s fáradságom díját $3\frac{1}{2}$ évi alapos tanításomért a zene s énekben, mint tandíjt nekem kifizetné. Bizonyára Komáromi kisasszony is hálás lenne azért irányában, ha őt ezen mostani legnagyobb gondjától megszabadítaná.

Hogyan? már is sarkastikus vagyok, pedig még csak egyetlen egy példáját hozám föl a Rákosi-féle magatartásnak az igazság, jog s méltányosság terén!?!... Mielőtt azonban e tekintetben tovább mennék, s Rákosi eljárását Molnár, Blaha Luiza s mások irányában ecsetelném, meg kell könnyítenem lelkiismeretemet a tehetőtől, mely azt nyomja.

Gyónni akarok. Mea culpa! Én vétkem, én nagy vétkem, én igen nagy vétkem!

A fönt említett esetben történt hajthatatlanságo-

mon kívül a Rákosi-Evva család ellen még a következőket vétettem:

1. Rákosi házastási tervei elől, mely által engem a családi politika részesévé akart tenni, mindig ügyesen kitértem.

2. A színháznál megfordult Rákosi-családtagoknak, kik puszta nagyzás- és fontoskodásból mindenbe belekottyantak, megtiltottam, hogy hivatalos teendőimbe avatkozzanak.

3. Követeltem, hogy Komáromi kisasszony s köztem a jogviszony végleg rendbe hozassék.

4. Követeltem a népszínházi karmester hatáskörének pontos körülírását, valamint rendezését a jogviszonynak ez és a rendező s a magánénekesek között, nem különben az utóbbiak számára a miheztartási szabályzatot a szereptanulás- és próbákra vonatkozólag.

5. Rosszalásomnak adtam kifejezést, midőn a karénekesnők szerződésébe azon pont vétetett föl, hogy az igazgatónak joga van az ő költségekre jelmezeket csináltatni.

6. Rákosi s övéinek eljárását s viseletét Blaha Luiza asszonnyal szemben, — melynél fogva ők Blaha asszony művészetét, most midőn tetőpontján van, hirneve utáni puszta irigységből ócsárolni szemtelenkedtek, s ez által a művésznők e legszeretettreméltóbbja életét s a művészetben talált gyönyörét megkeserítették — aljas rosszakaratnak bélyegzém. Egyszermind a legrútább hálátlanság is ez Rákosi részéről, miután mindenki tudja, hogy Rákosi úr az ő csekély szakismerete miatt a népszínház megnyitása után (1875. okt.) néhány hétre megbukott volna, ha őt Blaha Luiza az intézet kötelékébe való belépése által meg nem menti vala.

7. Nem adhattam magam arra, hogy Pálmai asszonynak, kinek szerződése 3 évre szól, azért segítsek keserűséget okozni s a népszínháznál való maradását fájdalmassá tenni, mivel az igazgató — azon körülmény folytán, hogy Blaha asszony is ujlag belépett a népszínház kötelékébe — meg akarná takarítani a neki fizetendő összeget. — Arra sem adhattam fejemet, hogy Kassai művészetét Solymosi kedvéért, vagy Horváthét Tihanyi javára ócsároljam, vagy hogy épen Nagy Vinczét — kinek azon, bizonyára nem a művészet s az intézet javát célzó s valószínűleg nem is mindig tiszta szolgálatokon kívül, melyeket Rákosi-Evva uréknak tett, még egyetlen egy érdeme sincs — érdemesült, értelmes

és ügyes rendező s a népszínház érdekeinek előmozdítója gyanánt segítsem kürtölni.

Elszámoltam tehát bűneimet. Számuk hét, mint a hét fő bűn. Absolve Domine!

Micsoda? Absolve Domine?... Nincs föloldozás! Pereat! menjen pokolba, az ilyet merészlő gonosz! Halalom rivallni Rákosi csatlósait.

Már hónapok óta hangzik a „pereat“ a népszínház minden hézagaiban. Minden zeg-zugból ez hangzik vala felém. Barátaim többször kérdeztek már, vajon nem fáradtam-e még ki a küzdelemben, s miért nem szánom rá magam ily viszonyok közt a lemondásra, mert a sok kivetett török valemelyikébe előbb-utóbb belelépek s elbukom, elleneim nagy öröme. De erre nem határozhatam el magamat. Ismereteim s képességem tudatában, bizva erőm- s ártatlanságomban (6¹/₂ évi működésem alatt semmiféle hanyagságot s a legcsekélyebb kötelemmulasztást sem engedtem magamnak); elhatározám a kitaratást. Hanem, hogy mily eszközökhöz kelle végre nyulnom, hogy a sok háborgatás ellen védekezzem, kitetszik a következőkből.

Mintegy két hóval elbocsáttatásom előtt, midőn Solymosi jogtalan, alaptalan s hazug vádjai következtében már ismételve a színházi törvényszék elé idéztettem, hogy végre megszabaduljak e nyugtalanításoktól, Evva igazgató urhoz a következő levelet irtam:

„Solymosi engem ez ivadban már kétszer illetéktelenül vádolt, ez alkalommal pedig hamis vádat is emel ellenem, a mennyiben én a „Furcsa háboru“ mindegyik előadása alkalmával az összes zenei részeket a frissen emlékemben levő végszóra elkezdtem. Világos tehát, hogy Solymosi szünteleni vádaskodásával csak tekintélyemet akarja aláásni, s engem nyugtalanítani, sziveskedjék azért ez ember szemtelenkedéseinek s arcátlanságainak véget vetni. Más színházaknál még azon esetben sem merné egy tag karmesterét bevádolni, ha az csakugyan tudatlanságból, vigyázatlanságból vagy bármily más okból zavarólag hatna játékára, plane egy oly tag, mint Solymosi, ki számtalan más fogyatkozásai mellett még a zene a-b-c-jét sem ismeri, s kit a karmester minden előadás alkalmával számtalan hibákért felirathatna, még pedig az összes zenekari tagok tanuskodása mellett, kik Solymosinak a zenei értelmet többnyire teljesen nélkülöző énekmodora által annál is inkább föl vannak háborodva, mert az ő énekét kísérve saját zenei phrasi-

saikat is kénytelenek eltorzítani, s mivel az ily modorban eltorzított zenerész a képzett zenészeknek tűrhetetlen s a mellett a közönség izlés-irányára is károsan hat.

Egyuttal kérem Solymosi urral már egyszer megértetni, hogy én legalább egyelőre hozzáférhetetlen vagyok, nem szűkölködöm sem szakismeret, sem általános műveltség hiával, sem munkakedv-, sem munkaerőben, sem ügyszeretet, sem szorgalom nélkül, sem bármelyes férfi erényekben, melyek nála az elvetemült gonosznál mind hiányozni látszanak, s ha még egy harmadik leczkétetésre volna szüksége, azt is megfogja kapni, nem ugyan ily uton s módon, hanem nyilvánosan a sajtó útján. “

Ezen levél a színházi törvényszéknél Solymosi ur jelenlétében olvastatott fel. Solymosi vádjával elutasított. 15 nap mulva, a legközelebbi színházi törvényszéknél újból be voltam panaszolva a fönti levél sértő szavai miatt. Mivel ekkor az igazgató mint Solymosi tanuja szerepelt, azért a színházi törvényszék elnökéhez írtam, és pedig következőleg :

T. Törvényszék !

Az ellenem emelt vádat illetőleg kérem a következők figyelembe vételét :

1. Solymosi maga kényszerített engem folytonos vádaskodásaival arra, hogy magamnak jelleméről s minden egyéb kvalifikációiról amaz ítéletet formáljam.

2. A mi pedig az inkriminált levelet illeti, mely a Solymosi jelleméről nyert ítéletemet tartalmazza, arra nézve azt bátorkodom megjegyezni, hogy az nem Solymosinak, hanem az igazgató urnak íratott, s pedig semmi más célból, mint informátióképen, hogy engem ez ember nyugtalanításai ellen megvédjen, következésképp azon levél nem tekinthető személyes sértésnek.

Ha Solymosi azt akarja, hogy más véleményem legyen róla, tanusítson előbb más magaviseletet, ne üzzön gonosz játékot az igazság-, jogosság- és méltányosságból, hanem helyezkedjék erkölcsi alapra s fordítsa erejét, idejét és képességeit az igaz, jó és szép fejlesztésére úgy önmagában mint másokban is.

Ki egyébiránt stb.

Hogy mi történt ezután, vajon Solymosinak elég volt-e e leczke vagy vádját nem vonta-e már előbb vissza, nem tudom. Annyi bizonyos, hogy daczára minden kigondolható törnek, mit számomra koholtak, s a

legkülönbözőbb kihívásoknak, engem a színházi törvény-
szék 6 $\frac{1}{2}$ év alatt egyetlen egyszer sem ítelt el, sem
pénzbírságra, sem bocsánatkérésre.

Azért Evva igazgató végül a brutális erőszakhoz
folyamodott.

E bohózat utolsó felvonásáról, — mert valóban nem
egyéb ez bohózatnál, mert csak most, ecsetelésem vé-
gén látom be, mily esztelenül tevém, hogy oly emberek-
nek mint Rákosi és Evva (egyik rossz és ravasz, a másik
rossz és ostoba) áldoztam 6 $\frac{1}{2}$ évemet, éltem legszebb
éveit, azon véleményben, hogy egy országos nemzeti
intézménynek dolgozom, — a következőket mondhatom.

„Orpheus“ második előadásának alkalmával májushó
13-án Evva igazgató ur kérdőre vont, hogy mért volt
hamis az oboa a „légy-duett“-ben (3. felvonás). Én azt
felelém neki, hogy abban nem az oboa, hanem a fuvola
kiséri az éneket, és nem a kíséret, hanem az ének volt
hamis, és pedig Solymosi erőszakkal hajtott éneke követ-
keztében. Erre ő perelni kezdett velem, mondván, hogy
az énekesek panaszkodtak volna rám, hogy nem adok
nekik jelt stb. stb. Én azt felelém neki, hogy ne velem
pöröljön, hanem az énekesekkel, mert én lelkiismerete-
sen megtettem kötelességemet mint mindig s a mint azt
ember megtenni képes. Erre ő fölförmedt, hogy én őt ne
leczkézzem, mert ő az ur, az igazgató, csupán ő paran-
csol itt, s ha nekem ez nem tetszik, elmehetek akár
holnap. Én felelém, hogy nem az ő kedvéért, hanem ügy-
szeretből lettem népszínházi karmester, s ennél fogva
állásomon addig maradok meg, míg nekem, s nem míg
neki tetszik.

Ezen összeszólalkozás a 3. és 4. felvonás közben
történt az egész személyzet előtt.

Előadás után hazajövet még azon este im ezt tet-
tem papírra:

T. Bizottság!

Azon körülmény, hogy a népszínházi karmesterek
hatásköre nincs körülírva, se jogviszonya nincs rendezve
a rendezőhöz s a magán-énekesekhez, továbbá a magán-
énekesek számára a szereptanulás- és próbákra nézve a
miheztartási szabályok nincsenek meghatározva, már
sok összeütközésre s kellemetlenségre adott alkalmat.

Névszerint a karmestertől sokszor oly változtatáso-
kat követelnek a zenei gondolatokon, melyek a zenei
törvényekkel s a zeneköltő intentióival ellenkeznek, ugy

szintén zeneképzettség nélküli magánénekesek gyakran oly változtatásokat tesznek a tempóban s az előírt előadási árnyalatokban, melyek a mű értelmét kiforgatják; továbbá ha egy magán-énekes nem tanulja be szerepét a kellő időre, a karmesternek tesznek szemrehányást, valamint akkor is, ha a próbán vagy előadáskor hamisan énekel, vagy ha akár figyelmetlenségből, akár elégtelen zenei képzettség miatt bakot lö. Sőt azt is követelték a karmestertől, hogy a legnagyobb operettek egyikének főszerepére oly hölgyet tanítson be, ki soha sem tanult zenét, soha sem énekelte nyilvánosan és színpadon soha sem volt; továbbá, hogy a karmester már a rendezési próbán is részt vegyen, akár zongorával akár a zenekarral s több efféle, sőt már illetéktelen s rossz szándéku, sőt hamis vádak is emeltettek zenekari tagok, valamint maga a karmester ellen is.

Ez állapotoknak véget vetendő, már a múlt év október havában kidolgoztam az erre alkalmas pótló-cikelyeket a népszínházi törvény számára, s beterjesztetem az igazgatósághoz szentesítés végett; s habár az igazgató akkor meg is ígérte azok szentesítését, azok még maig sem léptek életbe; s mivel újabb időben gyakoribbak az összeütközések a karmester és magánénekesek s rendező között, s az igazgató ezeken nem csak nem igyekszik segíteni, hanem ilyenkor a legtöbb esetben, az igazság, jog és méltányosság ellenére a karmesterekkel szemben foglal állást, így őket tekintélyöktől megfosztja s lehetetlenné teszi nekik a felelősséget a személyzet zenei előadásáról, a mi idővel az intézet nagy kárát okozhatja, azért kérem a t. bizottságot e bajnak gyors orvoslására.

Ki egyébiránt, stb.

Másnap reggel ezen a t. népszínházi bizottsághoz intézett irattal Királyi P. urhoz mentem, utóbb pedig Kléh J. urhoz, a népszínházi végrehajtó bizottság elnökéhez. Egyuttal elbeszéltem nekik az utóbb történeteket, névleg az előbbi estén összeütközésemet az igazgatóval; továbbá egy korábbi összeütközésemet is Lukácsy rendezővel, mely alkalommal ez a próbán saját hibáját palástolandó, rám akarta azt háritani, mit én természetesen nem engedtem, mire ő annyira kijött sodrából, hogy szokatlan felförmedésre vetemedett.*) Elbeszéltem

*) Föl akarom tenni, hogy Lukácsynak sem ezen, sem egy más előbbi megfélekedzése nem származik rossz indulatból; mert különben

továbbá kartársam Erkel Elek két összeütközését Lukácsy és Solymosival, mely alkalommal kartársam mindkét esetben az egész zenekarral együtt otthagya a próbát, s végül előbbeni összeütközéseimet is Solymosival. Fölemlítém egyuttal, hogy én az igazgatóság szemében nem vagyok kedvelt egyéniség, hogy a népszínház törvénye engem nem óv meg a méltatlankodások ellenében, melyek folytán a népszínházat kénytelen leszek elhagyni, ha kérelemem kedvezőtlenül intéztetnék el.

Kléh ur erre azt jegyzé meg, hogy ámbár a bizottság nem tartá fön magának a jogot arra, hogy az igazgató belügyeibe avatkozzék, de mivel előterjesztésem az intézetre nézve fontosnak látszik, azért ő maga akar e részben az igazgatóval értekezni, legyek csak néhány napig türelemmel. Én ezen megnyugodtam s még ugyan azon estén, május 14-ikén, „Orpheus“-t dirigáltam. A 3. felvonás előtt Pálmai asszonyhoz mentem, figyelemre kérve őt, mivel a 3. felvonás kettőse az előbbi estén nem sikerült. Ő panaszkodott Solymosi forcirozott énekére, mely által az ő éneke is fölebb hajtatott. Egyuttal közlém vele, hogy az igazgató az előbbi este engem hibásolt e miatt, azt mondván, hogy ön (Pálmai) panaszkodott volna, hogy nem adtam volna jelt. Ő röviden és nyíltan felelé: „Az igazgató hazudik, én semmit se szoltam neki.“ Solymosi tehát ismét hamis vádat emelt ellenem. A vád azonkívül ügyetlen is volt, mert a hamis éneklésnél a jelek nem használnak, ezek csak rhythmikai bekezdésekre valók, s azon alkalommal rhythmikai hibák nem fordultak elő.

Ezen eset engem lehangolt. Különösen azért is, mert épen semmi ok sem volt csak a legkisebb lármára is. Hamisan hébe-korba minden színháznál énekelnek, ez nem függ a karmestertől, hanem az énekesek dispositiójától; s a népszínháznál már gyakran sokkal hamisabban is énekeltek, mint ezen alkalommal, hol kivéve a „légy-duett“ egyetlen középtételét, mely körülbelől $\frac{1}{4}$ hanggal énekeltetett fölebb, minden igen összevágólag s jól sikerült.

Ez vala a 2-ik előadása ezen operettnak, s hogy jól volt betanítva, bizonyítja az előbbeni est első előadásáról megjelent fölötte kedvező kritika.

azon percztől fogva őt is a Rákosi-Evva csatlósaihoz kellene sorolnom s azt itélnem felőle, hogy e két jelenetet az igazgatóság iránti kedveskedésből hívta elő, mely az utóbbi időben minden követ megmozdit vala, hogy tőlem a törvényesség örve alatt szabadulhasson.

Tehát ismét világossá lett előttem az igazgató rossz szándéka, s arról kezdtem gondolkozni, vajon mit tenne az igazgató akkor, ha egyszer az én vezetésem alatt az előadás csakugyan rosszul sikerülne, a mi bizony minden szakismeret és képesség, minden gondosság, fáradás és figyelem mellett is bármely dirigenssel megeshetik.

E gondolatra elhatározám, hogy az esetre, ha a színházi bizottság engem nem óvhatna meg ezen üldözések ellen, azonnal beadom lemondásomat.

Ezen eltökélt szándékkal hajtám nyugalomra fejemet.

Másnap reggel Evva igazgatótól a következő levelet vettem:

„Tisztelt Puks ur!

Hogy véget vessek azon, naponkint ismétlődő s mindig az Ön személyéhez kötött izgató, az egész személyzetet demoralizáló jeleneteknek, melyek már régebb idő óta felindulásban tartják a színházi személyzetet, értesitem, hogy az Önnel kötött szerződés 1-ső és 4-ik pontja, ugyszintén a népszínház törvényének 46. §. értelmében Önt mai naptól fogva szerződéses kötelességeitől felmentem és a népszínház kötelékéből végleg elbocsátom.

Az említett pontok így szólnak:

Szerződés.

1. Puks Ferencz ur magát föltétlenül aláveti a színházi törvényeknek és szokásoknak s. t. b.

4. Elbocsátható Puks Ferencz ur arra az esetre is, ha időközben bármi oknál fogva szerződéses foglalkozására képtelenné válik.

A budapesti népszínház törvényei 46. §.:

Ki az igazgatóság cselekedeteit tendenciózusan bírálgatja, becsületét vagy hitelét a közönségben, vagy társai közt kisebbíti, ki pályatársait rágalmazza, s úgy a színház, pályatársai s az igazgató érdekeit veszélyezteti, 20—100 %-ig büntettedik, s az igazgató által rögtön el is bocsátható.

A mai dirigálástól ezennel felmentem, illetőleg azt már másra bízam.

Budapesten, 1882. május 15.

Tisztelettel

Evva Lajos,
a népszínház igazgatója.“

E levél vétele után azonnal Kléh J. urhoz mentem. Őt igen meglepte a levél tartalma, s valószínűleg azt gondolta, hogy Evva ur elhamarkodta a dolgot. Arra kért tehát engem, hogy semmit se tegyek, hanem néhány napig várjak nyugodtan, s aztán keressem föl őt ismét. Ezek rám nézve keserves napok voltak. Minden oldalról csak azon szentelen hazugságokat s becsméréseket hozták hirül, miket a Rákosi-Evváék csatlósai híreszteltek művészetem, tekintélyem s becsületem ellen, s nekem hallgatnom kellett, sőt Solymosi elég szentelen is volt Walter urnak „A fehér lóhoz“ czimzett fogadójába jönni, hol néhány barátom s ismerősöm körében szoktam ebédelni, s ugyanazon asztalhoz ült, noha különben ő igen ritkán szokott odajárni, s már hónapok óta nem volt ott. E miatt én, midőn ezt már harmadszor tevő, sőt előtte való nap egyik asztaltársam előtt rágalmozott, fölkeltem e szavakkal: „Ezen emberrel nem ülök egy asztalnál“. Egyszersmind bocsánatot kértem s elhagytam az asztalt. Azon asztaltársaim, kik akkoriban e magaviseletemet hibásolták, az előadottak folytán mentsenek föl most utólag.

A meghatározott napon és órában ismét Kléh urhoz mentem, ki minden kerülő nélkül egyenesen azt mondá, hogy ő Evva urnak tanácsolta, hogy velem egyenlítse ki a dolgot, mit ez azonban megtagadott, noha kifejté előtte, hogy az én távozásom az intézet kárára lehet, s továbbá ez ügy nyilvánossá tétele ő rá nézve is, t. i. az igazgatóra, kellemetlen következménnyel járna; e szerint az ő missiója véget ért. Azon válaszomra, hogy e szerint nincs más út számomra mint az egész eljárást nyilvánossá tenni s Evva ur viseletét a közönség ítélétére bizni, a szenvedett becsületbeli sérelmet s az anyagi kárt illetőleg pedig a törvényes uthoz folyamodnom, röviden így szólt:

„Ehez önnek joga van.“

Köszönetet mondék Kléh urnak szivességeért, ki nek tárgyilagossága s szófukarsága annál mélyebben hatott meg, minthogy a Népszínháznál töltött hosszú idő alatt érzékem csaknem elveszett ezen erények iránt, s távoztam.

Még ugyanazon nap kértem Evva urat szóval, hogy a részemre szerződésileg járó vinkulumot küldje meg, mely kérelmemre másnap a következő választ nyerém:

Budapest, 1882. május 19.

Tekintetes Puks Ferencz urnak.

Igen tisztelt Puks úr! Tegnap szöbéli megegyezé-
sünk értelmében van szerencsém értesíteni, hogy sem a
színházi törvények, sem az Önnel kötött szerződés engem
a fennálló körülmények közt a vinkulum megfizetésére
nem köteleznek. A vinkulum arra való, hogy a két szer-
ződő fél minden ok nélkül felbonthatja annak lefizetése
mellett a szerződést. Az Ön elbocsátása azonban oly ok-
ból történt, melynek kényszerítő hatalmát minden világi
törvényszék is el fogja ismerni. Ennélfogva kijelentem,
hogy a kikötött vinkulum kifizetésére hajlandó nem va-
gyok. Öszinte tisztelettel Evva Lajos a népszínház igaz-
gatója.

Még ugyanaznap átadtam szerződésemet, Evva
mindkét levelét, s meghatalmazásomat bepörlés végett
Á. K. ügyvéd urnak. Ügyvédem számára informatioul
még a következőket tettem papírra.

A népszínház igazgatóját Evva Lajos urat ezennel
arról vádoló, hogy ő engem, ki a Népszínház megnyi-
tása óta, tehát 6 évig és 7¹/₂ hóig mint a népszínház
karmestere ugy a kritika mint a közönség általános meg-
elégedésére működtem, ez intézetnek e hosszú időn át
egész szakismeretemet s képességemet s összes erőmet s
időmet, éltem legszebb éveit szenteltem, s magamnak
ezen intézet megalapítása, fejlesztése s emelése körül,
különösen az ottani énekesek szüntelen iskolázása, vala-
mint zeneszerzeményeim, az ügy iránti határtalan szerete-
tem, s gáncstalan szigorú erkölcsös magaviseletem, az
igazság, jog és méltányosság védelmében tanusított bá-
torságom által nem csekély érdemeket szereztem, tisztá-
talan okokból, rosz szándékulag s törvénytelen módon
ezen állásomtól megfosztott, a népszínház kötelékéből
elbocsátott, s e tettét csupa valótlanságokkal motívalta,
s ilykép engem ezen intézet szervezése körüli érdemeim-
től, továbbá tekintélyem-, állásom- s becsületemtől, sőt
tán jövőmtől is megrabolt.

Elbocsátásomnak Evva igazgatótól fölsorolt okait a
következőkkel czáfolom meg.

1. Ama jeleneteknek egyikét sem én idéztem elé,
hanem azoknak mindig vagy Evva ur maga, vagy csat-
lósai voltak előidézöi. Én azon jelenetek egyetlen egyi-
kében sem valék támadó, hanem mindig a megtámadott,

kinek a sokkal nagyobb erő ellen kellett védenem magamat.

2. Ama jeleneteknél nem az én, hanem Evva ur s csatlósainak viselete volt demoralizáló; az én magatartásom inkább követésre méltó példája volt ama jelenetek alkalmával az igazság, jog s méltányosság melletti küzdelemnek.

3. Hogy én magamat mindig alávettem a színházi törvényeknek s szokásoknak, bizonyítja azon körülmény, hogy engem a színházi törvényszék működésem 6 éve $7\frac{1}{2}$ hónapja alatt egyetlen egyszer sem ítelt el, sem pénzbírságra sem megkövetésre. Én egyedül s kizárólag az igazgató- s csatlósainak azon törvénytelen s önkényes cselekedetei ellen védtem magamat, melyekkel tekintélyemet el akarták rabolni s a színháznál való maradásomat lehetetlenné tenni.

4. Az Evva-féle igazgatás 7 hónapja alatt egyedül magam, minden kartanító vagy ismételtető (korrepetitor) segítségével nélkül a következőket tanítottam be s hoztam színre:

Operettek:

- a) A királykisasszony bábui (4 felv. uj).
- b) Favartné (majdnem egészen újra tanítva).
- c) A francziák Milánóban (majd egészen újra tanítva).
- d) Furcsa háboru. (uj)
- e) Boccaccio (a kar, főszerep, s 2 mellékszerep uj.)
- f) Orpheus (uj).

Különfélék:

Karácsonfa, Öreg béres, Körösi lány, Milimári.

Összesen tehát 6 nagy operette s 4 más faj.

A hét hónap alatt 100-nál többször dirigáltam; s mindezt a kritika és közönség teljes meglegedésére, egész az utolsó perczig, elbocsáttatásom napjáig. (A legcsekélyebb kötelem-mulasztást, a legcsekélyebb hanyagságot, sőt a próbákról s előadásokról egy percnyi késedelmet sem engedtem meg magamnak. Működésem 6 éve s $7\frac{1}{2}$ hónapja alatt csak egy napot mulasztottam betegség miatt. Budapestről távol e hosszú idő alatt csak két hétig voltam, egy hétig családi ügyekben, s egy hétig üdülésen. Magántanítást s más mellék keresetet nem fogadtam el, hogy minden időmet s erőmet az intézetnek szentelhessem. Altalam az igazgatóság mindig jutányos segédénékesnöket kapott. A szereposztásnál is mindig hasznára voltam az igazgatóságnak, (a „Furcsa Háboru“ és „Orpheus“ is megbuktak volna az igazgató szereposztásával).

Minden szakértőnek el kell tehát ismernie, hogy ezen szolgálatok tetemesen meghaladják a mértéket. Más színházaknál a karmester két év alatt sem dolgozik annyit, mint én dolgoztam $\frac{1}{2}$ év alatt a népszínháznál. Aki tehát azt meri mondani, hogy én e hét hónap alatt szerződéses kötelességemnek nem tettem eleget, vagy éppen szerződéses foglalkozásaim teljesítésére képtelenné váltam volna, az, hogy tiltott kifejezéssel ne éljek, rágalmozó vagy bolond.

Végül az idézett 46 §. illetőleg a következőket jegyzem meg.

Én az igazgatóság cselekedeteit soha sem bírálgtam czélzatosan, hanem az igazgatónak helytelen, méltánytalan, jogtalan s törvénytelen, általán a művészet s különösen az intézet s organumai, sőt gyakran saját érdekeivel ellenkező cselekedeteitől vontam meg helyeslésemet; vagy a mennyiben ezek saját állásom, tekintélyem vagy becsületem ellen valának irányozva, küzdöttem ellenök mindig nyíltan, becsületesen s megengedett eszközökkel törvényes uton; valamint nem én kisebbíttem az igazgató becsületét és hitelét, hanem maga az igazgató tette kockára becsületét, s a személye iránti bizalmat az ő csekély szakismerete, elégtelen képességei, az intézet ügyetlen vezetése, különösen pedig számtalan, az igazságot, jogot s méltányosságot arczul ütő rosz tettei által. Végül én sohasem rágalmoztam egyetlen tagtársamat sem, sőt ellenkezőleg hibáikat, fogyatkozásaikat (milyenek minden embernek vannak) mindig leplezni igyekeztem mások előtt; egyik vagy másiknak a valóhoz hű jellemzésével csak a legvégső esetben mint szükségvi védelemmel éltem, és így sem ezen, sem más tekintetben sem veszélyeztettem akár a színház, akár az igazgató s a tagok érdekeit, ellenkezőleg mindig csak a művészetnek általán, s az intézet és tagok javára működtem, s különösen az igazgatóságnak javára s nagy hasznára.

Néhány nap mulva azt tanácsoló Á. ur, hogy az Evva igazgató elleni becsületsértési keresettől álljak el egyrészt mivel az ilyen pör igen hosszadalmas, igen ügyesbajos, másrészt hogy a színházi tagokat, előbbi társaimat, kiméljem meg azon kellemetlen helyzetből, hogy akár az igazsághoz hiven igazgatójok ellen tanuszkodjanak, akár pedig hogy ha ezt félelem vagy szorultságból nem mernék tenni, lelkiismeretöket hamis tanusággal terheljék.

Észrevételét alaposnak találtam, s kértem hogy Evva urat csak anyagi kártalanításért perelje be, különben pedig ezen környülállás megítélését a t. közönségre s a sajtóra bízom.

Az eddig mondottakhoz még azt csatolhatom, hogy egyik ismerősöm hallotta a mint Rákosi ur elbocsáttatásom után egy nappal oda nyilatkozott, hogy fölindulásomban most bizonyára valamely meggondolatlan tette fogok ragadtatni.

Tehát Evvának ezen nemtelen levele is csak törlett volna! . . Biztosan várták, hogy arra valami nyilatkozatot fogok tenni a napi sajtóban, mit aztán Rákosi az ő és Evva jámbor szándokára nézve addig csürt-csavart volna, míg plausibilissé lett volna compromittálásom.

Mint compromittált embernek hallgatnom kellett volna; a nyári hónapokban kevés a magánleczke, így pénzzavarba kerülök, aztán szorult helyzetemben vele kibékülök, minden eddigi érdemeimet ő rá ruházom, sőt tán valamely házassági ajánlatát el is fogadom, csak hogy ismét visszanyerjem előbbi állásomat. . . Ő engem méltatni fog tisztelete- s szeretetére, mit ugyan mindig birtam, visszaadja állásomat s tekintélyemet, s én hálából összejátszom az ő üzelveivel. Ismerem én Rákosi ur gondolkozásmódját töviről-hegyire, s ezret teszek egy ellen, hogy ez volt a spekulációja, mert mint föllebb is mondtam, Evva ur csak eszköze Rákosinak.

Ez aztán jó fogás lett volna. Rákosi tudja, hogy nekem oly zenetanrendszerem és módszerem van, melynek folytán én a zenélkedést, a zenenyelv beszélését, olvasását s írását mindenkire nézve biztosíthatom, ki azt meg akarja tanulni, s ennél fogva képes vagyok minden, különben derék, de nemzeneértő fordítót s költőt néhány hét alatt annyira fejleszteni, hogy ez egy előirt dalra korrekt, a zenei törvényeknek megfelelő verseket csinálhat, vagy a zenére irt verseket megfelelőleg fordítja le; továbbá hogy én ezen eszközzel s jó énektanítási módszeremmel képes vagyok hanggal bíró kész színészeket s hanggal s színészi képességgel bíró kezdőket néhány hó alatt annyira fejleszteni, hogy a színpadon énekelhetnek, s hogy olyanok az én további vezetésem alatt, ha különben elég hangjok s színészi képességek van, egy-két év alatt elsőrendű énekesekké képezhetők. Ha tehát most kompromittáltam volna magamat s kénytelen lettem volna Rákosi-Evváéknak hálából, hogy állásomat, tekintélyemet s becsületemet megmentették, ezen képessége-

met rendelkezésökre bocsátani, milyen üzletet nem csinált volna!

A minden áron való pénz- és hirdászatnak akadályai egy csapással legyözettek volna; repertoírban nem lett volna hiány, arról gondoskodtak volna a kellő számú fordítók, kik amellet a verseny következtében jól és olcsón lettek volna kénytelenek dolgozni. A költséges énekesek s énekesnők, kik különben sem alkalmazkodók, s nemcsak sok pénzbe kerülnek, hanem a mellett nagyra is vannak az intézet iránti érdemeikkel, nemsokára elbocsáthatók lettek volna; az általam mint Rákosi-Evva eszköze által fejlesztett s nevelt énekesek s énekesnők mind az igazgatóság teremtményei gyanánt lettek volna kihiresztelve, s azért éveken át mint Rákosi-Evva öntelen eszközei kénytelenek lettek volna élelem- és ruházatra alig elég havi illetékért, hogy az életgondja miatt ne gondolhassanak más egyébre, Rákosi zsebe- s dicsőségére dolgozni, hogy aztán, ha kiszivatyuztattak, ismét mások által, kiket csupán e célra ismét én képeztem volna, leszorittassanak s a bizonytalan jövő martalékaul dohassanak: s ez így ment volna, egyszer megkezdve ezen czirkulus-vitióusban ad infinitum!

Borzadok e gondolatra! Oly közel a hálóhoz, belátom, hogy csak Isten végtelen irgalma mentett meg.

Deo gratias!

Főntebb adott ígéretemhez képest el kell még beszélnem Rákosi magaviseletét s eljárását Molnár iránt, aztán a nem az ő köréhez tartozó színműírók, Lukácsy mint rendező s két karmestere Erkel és Puks, valamint Blaha Lujza irányában. — E részben azonban lehetőleg rövid leszek, hogy végre a fődologra térjek: a Népszínház mai állapotának orvoslási módozatára, különösen a zavarok s a szellemi, erkölcsi s physikai, valamint az anyagi nyomornak orvoslására, melyben a népszínház tagjainak nagy része sinlődik az erkölcsi alapot nélkülöző igazgatás alatt.

A dologra tehát röviden.

Rákosi barátságos viszonya s utóbbi szakítása Molnárral spekulatív volt, hogy a színház vezetésének s ügykezelésének szakismeretét rövid s olcsó uton elsajátíthassa (anélkül, hogy a tapasztalás természetes, de hosszú útját követné, vagy hogy a jól rendezett színházakat Bécs- és Párisban tanulmányozta volna). Ezt elérendő, Rákosi barátságot szinlelt s kezdetben megosztá Molnárral a hatal-

mat. Nehány hó mulva, miután gondolá, hogy már eléggé bírja a múltani s ügykezelési ismereteket, azt egészen magához akarta ragadni, mit azonban Molnár nem engedhetett, s így törésre került a dolog.

Magatartása s eljárása minden, nem az ő meghittjeihez tartozó szinműírók irányában irigység vala, nehogy meghittjein kívül mások is szerezhessenek pénzt és hirt oly intézettől, hol ő uralg mint legfőbb egyedüli hatalom.

Lukácsynak volt mit szenvednie „Vöröshajú“ című sikerült darabja miatt; a többi színírók, kik kísérletet tőnek a népszínháznál, bizonyára szintén fognak tudni egynémit.

Lukácsy mint rendező iránti rideg bánásmódja is hírnév utáni irigységből történt, mivel ő maga jobb rendező akart lenni. Azért Lukácsynak az általa rendezett darabok kiállítását igen csekély összegből kellett kitermentenie, nehogy e tekintetben Rákosival versenyezhesen valahogy. Hogy Lukácsy ur ennek daczára is minden hurokból ki tudott bujni, s mindig kisegítette magát, mindenki tudja.

Két karmestere, Puks és Erkel E. iránti magaviselete s eljárása sem vala helyes. Pusztá nagyzás- és fontoskodásból, — hogy t. i. a személyzet előtt zeneértői szinben is álljon — sőt olykor rossz szándékból is — t. i. hogy karnagyai tekintélyét kisebbitse s amellet elvegye kedvöket a fizetésjavítástól*) — gyakran zenei törvényekbe ütköző változásokat követelt a zeneműveken, s a zeneszerző intentióival ellenkező ferditéseket az előadásban**), s ha a karmester az ily ostobaságnak hivatalá-

* Ily módon sikerült bennünket eleinte 1440 utóbb 1540 forint évi fizetéssel 6 egész évig tartania; az évi szerződések alkalmával azon stereotyp élczcel fizetett ki, hogy a karnagy urak fizetése akkor fog fölemeltetni, ha majd megházasodnak.

**) Az igazgató ez által rossz példát adott, amennyiben e tettét aztán a rendező s a magán-énekesek is utánozták — kik többnyire szintén nem különb zeneértők mint ő. — Az utóbbi időkben Nagy Vincze ur, Csepreghi asszony s Rákosi Szidónia asszonyság is érvényesíteni akarák befolyásukat a tempók meghatározásánál s az előadási árnyalatok megállapításánál. — Az Evva ur által kidolgozott s Nagy Vincze, Solymosi és Tihanyi urak mint s z a k é r t ő k elé jóváhagyásul terjesztett s általam megdöntött népszínházi törvények szerint a karnagy a rendező- és magán-énekesnek alárendeltje lett volna, mint valami díszítő vagy öltöztető szabólegény, mivel kényők-kedvők szerint csőrölhettek-pörölhettek volna; ama törvényben még a tempók s előadási árnyalatok meghatározását sem hagyták kezében: azonban a felelősség arról, hogy az énekesek a meghatározott időre szere-

hoz hiven ellenszegült, akkor pedanteriáról vagy megférhetetlenségről vádoltatott, nevetségessé tétetett, tekintélyétől megfosztatott s a Rákosi segédei s csatlósai üldözésének s gunyjának lón martalékává. — Ugyanez történt a karmesterrel akkor is, ha nem adta fejét arra, hogy valamely tagnak elvegye kedvét a fizetésjavítástól vagy hogy valamely az igazgatónak nem kedves egyéniséget elnyomni, sőt elmarni segítsen.

Mivel az én, különben igen tisztelt kartársam Erkel E. velem ellentétben azon szokást gyakorlólá kezdettől fogva, hogy az igazgatónak minden tekintetben igazat adjon, s őt minden tétében — lett légyen jó vagy rossz — támogassa; mivel továbbá mindig az erősebb féllel, a Rákosi-Evva segédei- s csatlósaival tartott s így az igazság, jog és méltányosság mellett nem küzdött, sőt engem ilyféle harczaiban gyakran, különösen a Népszínház törvényeit általam kidolgozott s általa is föltétlen szükségeseknek itélt kiegészítő czikkelyeknek szentesítése érdekében vitt harczom alkalmával cserben hagyott, annak ellenére, hogy ígéretet tett nekem azok keresztülvitelé mellett a végsőig küzdeni, — annak folytán valószínű, hogy ő nem oly mértékben tett az enyémhez hasonló tapasztalatokat, mindazáltal nem kevésbé panaszkodott gyakran ő is Rákosi követelései ellen.

Mennyire kár, hogy az én különben oly szeretetre-méltó kartársam a 6 $\frac{1}{2}$ év alatt nem járt velem ily irányban karonfogva. Közös eljárás mellett a kedvezőtlen viszonyok daczára is, ugy a művészeti fejlődés, mint az igazság, jog s méltányosság tekintetében is sok rosszat elhárithattunk volna s egynémi jót vihettünk volna keresztül, s akkor tán Rákosi-Evváék sem sülyedtek volna oly mélyre segédeik- s csatlósaikkal.

Egy füst alatt bátorkodom a tévesen, s mint tapasztalnom kellett, részben rossz szándékulag is terjesztett azon nézetet, mely szerint Erkel E. és Puks mint 1-ső és 2-od karmester egymásmellé- vagy alá voltak volna rendelve, kiigazítani azon tény fölemlítésével, hogy mi egyenlő hatáskörrel s fizetéssel voltunk szerződve, s 6 $\frac{1}{2}$ év alatti, a t. cz. közönség és kritika által eléggé mérlegelt nyilvános műszolgálataink is egyensúlyban valának. — A

peiket tudják, valamint az egész személyzet zenei műszolgálataiért is — terhelje őt! Hogy ezen szabályzati tervezet részint a legbutább értelmetlenség, részint a legaljasb roszakarát szüleménye volt, a mondottak után önkényt értetik.

fizetéshez s az igazgató által történt elismeréshez aránylag mindketten mértéken fölül dolgoztunk. Az „An der Wien“ vagy Károly-színház karmestere kétszerte is nagyobb fizetésért harmadrészét sem teszi annak, mit mi tettünk. — Én már megkaptam érte a köszönetet. Valószínűleg Erkel E. kartársam is meg fogja kapni, ha a népszínháznál a Rákosi-Evva-féle regimé még soká tart, s ha előbb-utóbb ő is kénytelen lenne sorompóba lépni az igazság, jog és méltányosság érdekében.

Eljárása s viselete Blaha asszony irányában kezdettől fogva mindvégig aljas, ravasz, sőt merényletes játék vala ez Isten kegyelte művésznő tehetsége-, jóság- s hiszékenységével.

Mindenki tudja, hogy Blaha asszony a nemzeti színháznál elsőrangu opera énekesse fejlődött volna; — ő nemcsak a nemzeti színház első énekesnője volna, hanem bizonyára elsőrangu csillag az opera egének kerekén, világhírű művésznő, kitől a dalmű általános történetében is büszkén emlékeznének meg; amellet mint operaénekes, tekintve korát, csak mostantól fogva volna virágjában, s így tetőpontján ragyogna. — Wilt asszony 28 éves korában kezdett énekelni, — s e magaslaton, tekintve ugy ritka megjelenését, mint egészséges hangszerveit, legalább még husz évig tarthatná fön magát, s azonkívül még néhány évig működhetnék operánk javára és saját anyagi hasznára.

Tehát Blaha asszony átpártolása a népszínházhoz kárára volt a nemzeti operának s az egész művészetnek, valamint nemkevésbé önmagának is nagy kárára történt. Nem is volt volna szükséges az a népszínház megalapítására, ha Rákosi ur értette volna megfelelő darabok kiválasztását, s megfelelő személyzet összeállítását s ennek a színház megnyitása előtt s után kellő iskolázását. Mivel azonban Rákosi mindehez nem értett, sőt máig is igen keveset ért, (hat év alatt csak látszatát szerzé meg a szakismeretnek), s így a népszínház vezetését s szervezését szakismeret nélkül vette át, sőt anélkül hogy fogalma lett volna az ily intézet lényege s főadatáról, nem is említve főállása- s fejlődésének föltételeit, — azért volt szükség annak megalapításához egy deus ex machina, s ilyet talált Blaha asszonyban.

Az ő átpártolása így történt.

A megnyitás után rögtön mihelyt kényszerült észrevenni Rákosi az ő tehetetlenségét, elment Blaha asszonyhoz, elpanaszolva neki szorult helyzetét, s kérve

tőle segílyt, s e mellett oly jövőt ígért neki a népszínháznál, a milyet, az ő szavai szerint, sohasem érhet el a nemzeti színháznál; Blaha Luiza részint szánalomból, részint mivel Rákosi ajánlata, legalább a legközelebbi jövőre, valóban előnyt ígérő volt, engedett a sok kérésnek, könyörgésnek. Mindenki tudja, hogy Rákosit nem csak megmenté, de gazdag emberré is tette; hanem ez azt neki hálátlansággal köszönte meg. — Messzire nyulna elszámlálni mindazon boszantásokat, melyekkel Rákosi és csatlósai a művésznők e legszeretetre méltóbbjának életét megkeseríték. Művészetének s tekintélyének gyakori ócsárlásai a Rákosi-Evva csatlósok részéről odamutatnak, hogy a mostani igazgatóság meg akar tőle szabadulni: ő nekik igen drága és fölötte sok érdeme van az intézet megalapítása s föntartása körül; s azért ócsárolják művészetét s tekintélyét, hogy megfosszák a nymbustól mely környezi, s így megszabaduljanak tőle, s azáltal az intézet megalapítása körüli segédkezésének érdeme mind Rákosira szállana.

Szerencsére Blaha asszony ma kevésbbé törődik már Rákosi csatlósai üzelmeivel; ismét elkezdte tanulását, s rendkívüli képességei folytán remélhetjük, hogy a mit ezen hálátlan iránti szánalomból az összes művészet s operánk valamint saját kárára elmulasztott, azt csakhamar kipótolja, hogy aztán senki által vissza nem tartva, biztos léptekkel siessen magas hivatása felé.

Hogy mikép igazolható elbocsáttatása Tamásinak, e fölülmulhatatlan népjelleg — ábrázolónak, ki a magyar népszínmű fejlődése érdekében halhatatlan érdemeket szerzett, s a mellett már 25 év óta működik mint magyar színész, a fölött már ítélte a t. cz. közönség s a sajtó, hasonlólag a tehetséges operette-énekes Vidmár Erzsí kisasszony elbocsáttatása fölött is.

Nagyon messze terelne annak leírása, milyen volt Rákosi magatartása a színház azon tagjai irányában, kik kezére játszottak üzelmeiben, másrészt azok iránt, kik ezekbe nem egyeztek bele; vagy viselete az oly önzetlen tervekkel szemben, melyek azt czélozák, hogy a tagoknak az ő többnyire nyomorult helyzetök s bizonytalan jövőjök mellett legalább alkalom nyujtassék a népszínháznál töltött idejök alatt a zenében s énekben való képeztetésre, hogy legalább elbocsáttatásuk esetére mint karénekesek vagy kántorok valamely templomnál, vagy valamely kis városban mint énektanítók, tengethessék

életöket; valamint Rákosi magatartása az intézet tagjainak segély-egyesülete irányában, valamint általán minden nem az ő zsebet s hírét célzó törekvésekben. Elmellőzöm annak fejtegetését is, mit tehetett volna egy értelmes, erkölcsi alappal bíró, a művészet s művészek iránti szeretettől lelkesített szakember azon 6¹/₂ év alatt, mely idő különben ezen intézmény megalapítása — s fejlesztésére rendkívül kedvező lehetett volna, a művészet — s organumainak javára, valamint a zene és színügy helyes átalakítására nézve az egész országban, de különösen az ország fővárosában Budapesten.

De gondolom, elég már a szennyes ruhákról. Hogy fejétől büzlök a hal, tudja mindenki, s azért Rákosi ur bujjék el a népszínház megalapítása körüli érdemeivel... Ő ott fölötté nehezen helyre üthető károkat okozott, felelősség terhe nélkül, s azért ne merészelje ismét átvállalni valamely műintézet vezetését. E szerint magától érthető, hogy abbeli reményének, mely szerint ő lesz az új operaintendánsa vagy bérlője, beföllegzett! S minthogy azonkívül, a mint hallom, az ő lapjának, a „Budapesti Hirlap“-nak, mely talán szintén csak eszköz lett volna üzemeihez a politika terén, sincs rendén a szénája, annál fogva alkalmasint nem tehet egyebet, mintha visszatér régi szerelmeihez. *Redeat Canis ad vomitum!*

Ő 20—24 éves koráig irnokocska volt a mezőgazdaságnál; vehet tehát egy birtokocskát azon száz-százötven ezer forintot, melyet a népszínházi üzletnél söpört zsebre. Akkor aztán semmi szavunk ellene, ha sógorát Évvát botos ispánná teszi, minek mindenestre jobban beillik mint műintézeti igazgatónak. Barátja Nagy Vincze számára is akad tán ott valami alkalmazás, ha más nem kulcsárság. Minthogy pedig a provincia kedvezőbb talajt nyújt a pletykának és cselszövényeknek: Szidonia asszony is elemében találhatná ott magát. Csepreghy asszony pedig kegyes lesz a jól kiérdemelt nyugalomnak örvendeni. Azon összegecske kamatai, melyet a népszínházi costumvarrás 7 év alatt hozott, tán csak elég lesz hátralevő napjai fődözésére.

Ott aztán tegyenek-vegyenek a magukéban, ám ne tegyék kockára családi célok kedvéért egy nemzeti műintézet existenciáját és virágzását!

Isten bocsássa meg bűneiket, legyen irgalmas irántok s javítsa meg őket!

* * *

Az eddigiekben kimutattam, hogy a népszínházi állapotok s viszonyok tarthatatlanok, az emberi társadalomra nézve demoralizáló. A mondottakhoz még csak azt csatolhatom, hogy amaz állapotok azonkívül károsak is általán a művészet s organumaira. Különösen pedig nagy kárára vannak a zene- és színügy helyes rendezésének országszerte. Ha a népszínház jól volna szervezve, akkor Magyarország többi városainak mintája volna színházaiik szervezésében. Az ilynemű intézmények lét- s fejlődés föltételei t. i. ugyanazok nagyban s kicsinyben. — A következőkben tehát megkísérlem a népszínház helyes átalakításának módozatát adni s aztán az ezen módon ujjá-teremtett minta-intézmény szervezetére, vezetésére s ügykezelésére utalva, jelezni Magyarország vidéki városaiiban a zene- és színügy helyes átalakításának módjait. Talán sikerülni fog e módon a magyar színügy szervezésének kényes kérdését közelebb juttatnom megoldásához.

Ezt véve czélba, mindenekelőtt:

1. Kifejtem a népszínház föladatát. Aztán —
2. Megjelölöm azon intézményeket, melyekre a népszínháznak szüksége van föladata betöltésében.
3. Megjelölöm annak módozatát, mikép léptethetők életbe s tarthatók fön hatásaikban amaz intézmények az adott viszonyok s állapotok között.

I. A budapesti népszínház föladata.

A népszínház czélja, hogy a főváros művelt lakosságának színházi igényeit, a mennyiben az a népszínművekre, bohózatokra, könnyebb modoru színművekre, továbbá operettekre s könnyebb modoru operafajokra s látványosságokra terjed, kielégitse; czéloznia kell továbbá a zene és színügy emelését az említett fajok hazai írói s szerzőinek pártolása által s aztán biztosítását tagjai anyagi s erkölcsi jólétének élethossziglan; valamint a tagok folytonos iskolázása által a művészet emelését.

II. Azon intézmények, melyekre a Népszínháznak szüksége van föladatának betöltésében.

Az I. alatt kijelölt föladatának betöltéséhez a népszínháznak a következő intézményekre van szüksége:

1. Egy hatalmas, jól iskolázott, tökéletes zenei képzettségű 40 tagszámú, (20 férfi, 20 nő) állandó énekkarra.
2. Legalább 30 tagú jól iskolázott állandó zenekarra.
3. Egy jól berendezett énekiskolára, melynek föl-

adata, hogy az énekkari tagok állandóan iskoláztassanak, valamint, hogy alkalmat nyújtson a színházi magán-énekeseknek odáig fejlődhetniök a zene- s énekben, a meddig tehetségeik engedik, de különösen, hogy úgy a kar, mint a magán-énekeseknek utódokat is neveljen. Ezen énekiskola növendékei ingyen taníttatnak, azonban kötelesek tanulási idejük alatt (2—3 évig) a népszínházi előadásoknál, mindenik képessége s szükség szerint mint statiszta, kar- vagy magánéneklő, ingyen vagy az igazgató által fizetendő csekély díjért közreműködni.

Ennek folytán ezen énekiskola emelni fogja a művészetet általán (mert a magyar színésznek nincs más alkalma zenét tanulni); valamint az előadások fényét is, (mert 40 karénekes helyett mindig mintegy 60 lesz a színpadon); s a színigazgatónak hasznára is lesz, (mert az utóbbinak kevesebb segédénekest kellend szerződtetnie.)

E jól iskolázott énekkar az énekiskola képeőbb növendékeivel s a zenekarral együtt, vásár- s ünnepnapokon mellékesen a városi plébánia-templom zeneszükségleteit is elláthatja. Ezáltal segítve lenne egyuttal a főváros azon szégyenletes állapotán is, melynélfogva Budapest egyetlen templomában sem állíthatnak elő a kornak megfelelő zenét, s így e tekintetben a főváros Magyarország legtöbb vidéki városainak is mögötte áll.

E három egyesített intézmény képezi a színügy helyes átalakításának alapföltételét, s annál fogva biztos alapra is fektetendők. A népszínház t. bizottsága tekintse, tehát ezeket fundus instructus gyanánt, s azért ezek lét-folyamát neki magának kell vezetnie s kezelnie. E célból, a t. bizottságnak oly zeneigazgatót kell szerződtetnie, a ki képes e 3 egyesített intézményt életbeléptetni s a bizottság felügyelete alatt vezetni s kezelni.

4. A népszínháznak szüksége van egy derék szakemberre mint igazgató- s bérlőre, a szükséges színi s magánénekesi személyzettel, valamint a kellő számú segéd- s szolgaszemélyzettel.

5. Egy értelmes, részrehajlatlan bizottságra, a hazai színi-írók s zeneszerzők által benyújtott művek megbírálására s a műsor fölötti ügyelésre.

6. Egy legfőbb vezetőségre, melynek arra van gondja, hogy a fönnebbi intézmények, melyek egy szerves egészet képeznek s együtt alkotják a népszínház lényegét, mindig öszhangban, az intézet magas rendeltetésének megfelelőleg működjenek, s mindenikök magát az

egész egy kiegészítő tagjának tekintse, s mindig életre valónak s hatékonyak bizonyítsa magát. Ennél fogva a legfőbb igazgatóság úgy a direktor, mint a tagok összes műszaki s administratív működései fölött felügyel s tartja magának úgy a szerződési formulák jóváhagyását, melyek által a tagok az intézethez köttetnek le, mint a színházi törvények szentesítését is, melyek szerint azok az igazgató által vezetettnek, valamint az igazgatóság minden az intézet kül- s beléletére vonatkozó kiadványai s rendeleteinek bemutatását s jóváhagyását.

III. Annak módozata, mikép léptetendők életbe s tartandók fön élet- s munkára való képességben azon intézmények, melyekre a Népszínháznak föladata teljesítésében szüksége van.

Hogy a II. alatti intézkedések megvalósuljanak s folyvást életre valók s munkára képesek legyenek, arra nézve a t. városi előljáróság által saját kebeléből választott népszínházi bizottságnak magának kell kezébe vennie a legfőbb igazgatást és:

1. A színház bérbeadása előtt néhány hónappal egy derék zeneigazgatót kell szerződtetnie, azon megbízással, hogy egy 40 tagu énekkart — 20 férfit s 20 nőt, természetesen hanggal bíró szinpadí alakokat — állítson össze s azt a kellő időre az énekekben megfelelőleg képezze ki s tökéletes zenei képzésben részesítse, hogy mindazon követelményeknek, melyeket az énekkartól várhatni, úgy a szin- és hangversenytermekben mint a templomokban is megfeleljenek. Az ily módon nyert énekkari tagok aztán a t. színházi bizottság által élethossziglan szerződtetnek. Hasonlag a zeneigazgató által kiválogatott erőkből összeállított zenekar tagjait is örök időre (élethosszig) szerződteti a t. színházi bizottság. (Egy minden követelményeknek megfelelő énekkar s jó zenekar máskép nem is gondolható.) Ezen két, a zenedirektor vezetése alatt álló s a népszínházi alapból fizetett testület képezi a népszínház művészi személyzetének változatlan alapját.

Azonkívül köteles a zeneigazgató, kinek még egy segédtanító áll rendelkezésére, egy énekiskolát is berendezni, s ott az énekkart, előbb naponként, később hetenként néhány óráig iskolázni, valamint a színház azon magán-énekeseit is, kik még némi szakismeretek s képesség hiányával vannak, annyira képezni a mennyire a szükségletek kívánják, de különösen tehetséges kezdők ezen iskola tanítványaiul való felvétele s szakadatlan

iskolázása által, — a kar és magán-ének számára utódokat képezni. Ezen énekiskolát is a népszínházi alaptól tartja fön a t. színházi bizottság, s azért e 3 intézmény a népszínház fundus instructusát képezi. Ezen három egybekötött intézmény nélkül a népszínház szervezése nem is képzelhető. A magyar színésznek sehol sincs alkalma magát a zene- és énekben kellőleg kiképeznie, szemenszedett zenekari tagok is csak élethossziglan biztosított állás mellett kaphatók, válogatott zenekari erők s zeneileg képzett karénekesek nélkül pedig nem képzelhető a zenei követelményeknek egészen megfelelő műszolgálat, s minden zenélkedésünk csak a művészethez méltatlan dreszirozás és ráhajszolás s az egész személyzet lelkiismeretlen idő- s erőfecsérlése. A zenei képzettségű énekes 100%-al könnyebben tanul s énekel mint a zenei képzettséget nélkülözö. Hasonlag a megválogatott állandó zenekar s teljes alapos zenei képzettségű állandó énekar ugy milyenség mint mennyiség tekintetében 100%-kal többet nyujt mint a minden évben ujra összekapkodott. A mellett a fönti intézmények megvalósításával vége vettetik a demoralizáló dreszirozásnak s ráhajszolásnak a próbákon, valamint a személyzet részéről is a lelkiismeretlen idő- és erőfecsérlésnek egy opera vagy operett betanulása alkalmával, különösen pedig az énekhangok tönkretevésének s a zenei gondolatok elferdítésének.

A beteg vagy szolgálatra képtelenné vált karénekesek s zenekari tagokról gondoskodandó, a zeneigazgatónak kire bizva van ezen három egybekapcsolt intézmény vezetése s kezelése, segélyző-egyesületet kell alapítania. A színház bérlője szerződésileg kötelezhető a brutto jövedelem $\frac{1}{2}$ vagy 1%-ának ezen segély-alap kiteremtéséhez való átengedésére; további jövedelmet képezend az ének- s zenekari tagok büntetés pénze, továbbá a szabad napokon rendezendő matinék, (érdekes chorális művek előadásai zenekarral vagy anélkül évenkint 4—8-szor). A jól iskolázott s alapos zenei képzettségű énekar s válogatott erőkből összeállított orchester nem fárad ki oly hamar; az ilyenek sokat nyujthatnak, mint fönnebb is mondva volt, a mellett a templomi zenét is elláthatják, s ez esetben vasár- és ünnepnapokon d. e. 9—12-ig szerződésileg fölmenthetők a próbáktól. Hogy ezen ének- s zenekar tagjai egyebekben ép ugy mint a színház többi tagjai is engedelmeskedni tartoznak az igazgató rendeleteinek sat. színház-bizottság által átvizsgálódó s szentesítendő színházi törvények alá vannak

vetve, s bármelyes szolgálatbeli vétségökért ezek szerint ítéltetnek el a színházi törvényszék által, — magától értetődik.

2. A népszínházi bérlő (igazgató) szerződésében az eddigieken kívül még a következők kötetendők ki:

a) A bérlő (igazgató) tartozik a szokásos 10.000 frt.-nyi bérletösszegezen kívül a fővárosi ének- s zenekar használatáért a próbákön s előadásoknál évenként 40.000 frtot fizetni, s ezen összeget félhavi részletekben a t. népszínházi bizottság pénztárába szolgáltatni.

b) Az igazgató kötelezi magát az énekkari személyzet részére az összes ruházat (a polgári ruha s kesztyü stb. kivételével) kiállítására, valamint a hangszerek javítási költségeinek fedezésére.

c) A fővárosi ének- s zenekar tagjai vásár- s ünnepnapokon d. e. 9—12 óráig a próbákról fölmentetnek.

d) Az igazgató kötelezi magát a színészek s magánénekesek segélyző egyesületének alapjába a bruttó jövedelem 1%-át, valamint u. annak 1%-át a zene- s énekkari tagok segélyző egyesületének alapjába beszolgáltatni.

e) Az igazgató kötelezi magát a bíráló bizottság által ajánlott honi írók s zeneköltők műveit előadatni, s népszínművek és zene nélküli vagy kevés zenéjü színművekért írói tiszteletdíj fejében a brutto jövedelem 10%-át, operettekért pedig a szöveg-költő s zeneszerző részére együtt u. annak 15%-át fizeti tiszteletdíjúl.

f) Kötelezi magát a bérlő (igazgató), hogy azon szerződés-formulákat, melyek által a szerződtette tagok a népszínházhoz köttetnek, valamint a színházi törvényt, mint átalán az intézet kül- s beléletére vonatkozó kiadványait s rendeleteit előbb a t. népszínházi bizottság elé terjeszteni helybenhagyás (szentesítés) céljából, s magát alávetni a t. bizottság minden rendeletének átalán, mint olyannak, kit az intézet legfőbb vezetése megillet.

Teljességgel nincs mit félni attól, hogy a csekély teherszaporítás és hatalom-megszorítás miatt nem akad igazgató. A népszínház ily alkotmány mellett is igen kilátásos vállalat marad egy derék szakemberre nézve; a derék, becsületes szakember könnyen talál e vállalat-hoz szükséges üzleti tőkével bíró társat, ha biztosítja ennek az üzlethez megkívántató összeg fejében a jövedelem egy részét. Ez esetben a siker nem a pénztől függ, hanem a szakismerettől, s személyes ügyességtől.

3. A t. bizottságnak ki kell neveznie egy szakértő felügyelőt, hogy őrködjék úgy az igazgató minden műszaki s kezelési intézkedései fölött, mint az összes személyzet fölött is, s ki a t. bizottságnak erről havonként 1—2-szer, fontos esetekben többször is jelentést tesz, s kidolgozza a szükséges terveket, hogy segítve legyen az oly, még itt-ott felmerülő bajokon, melyek az intézet virágzását, vagy a tagok javát fenyegetnék.

4. A t. bizottság nevezzen ki egy értelmes és részrehajlatlan bizottságot a hazai írók s zenészek által benyújtott szín- és zeneművek megbírálására, ugyanezen bizottságra ruházható egyuttal az igazgató által előadásra elfogadott (eredeti s fordított) műnek cenzurája, valamint a műsor s előadás fölötti felügyelet is.

Tekintettel arra, hogy a népszínház mai szerveztével fönt jelzett rendeltetésének meg nem felelhet; továbbá tekintettel arra, hogy a népszínházat nem mint valamely világváros magán-intézetét, hanem mint az ország fővárosának nemzeti intézményét kell tekintenünk, s e szempontból azon magas föladata van, hogy szerveztét, vezetését, s ügykezelését illetőleg Magyarország vidéki városainak mintául szolgáljon színügyeik rendezésében; tekintettel még arra, hogy a népszínház mai viszonyai s állapotai nemcsak a művészetre nézve károsak, hanem az emberi társadalomra is demoralizálók; valamint tekintettel arra, hogy ezen állapotok- s viszonyoknak, t. i. a zűrzavaroknak, s azon nagy szellemi, anyagi, s erkölcsi nyomornak, melyben a népszínház tagjainak nagy része ma sinlődik, csak a t. bizottság részéről ama 4 pont elfogadása s lelkiismeretes keresztülvitele által lehet véget vetni; és végre tekintettel azon csekély időbeli áldozatra, mely igénybe vétetik a t. bizottság tagjai részéről, kiknek az intézet virágzása, mint már számtalanszor bebizonyíták, szívökön fekszik, — szabad remélnünk, hogy a t. bizottság nem fog késni ezen eszmék mielőbbi megtestesítésével s életbeléptetésével.

Ezen nyilvános följajdulásomtól számos, erkölcsi alapu magyar színész várja a szabadulást, s úgy a népszínház, mint az összes magyar színügy ujjá szerveztét; ugyanazért remélem, hogy úgy a művelt közönség, mint különösen a sajtó is minden más előtt a következő kérdéseket veti föl:

1. Mért nincs a népszínház felügyelet alatt?
2. Mért nem felelős annak igazgatója a működéseért?

3. Mért nincs az intézetnek valamely az igazgató fölött álló hatósága, mely az igazgató és segédei s csatlósai által erkölcsi vagy anyagi tekintetben megrövidített tagok panaszait fölvegye és kiegyenlitse?

4. Mért tették ki ezen intézetet s vele a honi művészet fejlődésének és a művészkedésnek jó részét, valamint oly sok ember sorsát, kik éltüket ennek szentelték, már ismételt izben Rákosi-Evváék önkényuralmának, kikről rég tudva van, hogy az intézet vezetésében nem állnak erkölcsi alapon?

* * *

Magyarország vidéki városainak színházaik rendezése körül, mindegy akár egész éven át, akár csak 3—6 hónapig vannak előadások, ép úgy kell eljárniok, mint a t. bizottságnak az ország fővárosában Budapesten. T. i. minden oly város előjárósága, mely igényt tart szini előadásokra, válasszon kebeléből egy szini bizottságot, s azt bizza meg a zene és színügy legfőbb igazgatásával. Ezen bizottság teendője aztán mindenekelőtt:

1. Ha a színház vagy a játszóterem nem a város tulajdona, akkor bérelje azt ki maga; aztán:

2. Néhány hóval a színház bérbeadása előtt fogadjon egy zeneigazgatót azon föladattal, hogy a lehető jövedelemre való tekintettel egy 8—16—24 tag számú énekkart állítson össze a helyben található színházi karénekesekből, kiegészítve azt oly fiatal lányok- s ifjakból, kik a szinpadra szentelik magukat (természetes, hogy hanggal bíró szinpadi alakok legyenek), s iskolázza őket, s alapos zenei képzettségben részesítse, hogy minden követelményeknek megfeleljenek. Aztán az így helyét megálló kar tagjait a bizottság szerződtesse élethossziglan a templom és színház részére. (Kisebb vidéki városokban, hol csak 3—6 hóig van előadás, évi 200—300 forinttal. Ezen kar férfitagjai, mint a város állandó lakói, a mellett valami más hivatalt is kaphatnak, némelyek tán valami kézművességgel is foglalkozhatnak; úgy szintén a női tagok is kereshetnek mellékesen kézimunkával.) Hasonlag kötelessége a zeneigazgatónak egy a helyiségnek s jövedelemnek megfelelő zenekar összeállítása, melyet szintén szerződtet a bizottság. Kisebb városokban a zeneigazgatónak zongorajátékával kell a zenekart pótolnia, közép nagyságu városokban a zeneigazgató zongorajátéka mellé egy vonós quintett alkalmazható, sőt

tán néhány fuvó eszközzel is kiegészíthető az; kevés magyarországi város képes 20—24 tagu zenekart tartani, s azért csaknem mindenütt közre kell működnie a városi zeneigazgatónak zongorajátékával, kinek tehát mindenütt ép oly jó zene- s énektanítónak, mint derék zongorajátszónak is kell lennie.

A zeneigazgató az ő énekkarával, esetleg zenekarával is, vásár- s ünnepnapokon a városi plebánia-templom zeneszükségleteit látandja el, valamint közreműködik a polgári ünnepélyességeken is. Azonkívül a zeneigazgató olyankor, midőn a színi előadások szünetelnek, havonként 2—4 előadást is rendezend. Működhetik a zeneigazgató egyszersmind mint városi énekmester is, vagy mint zenetanár valamely tanintézetnél, (tanítóképző- vagy középiskolánál). De mindenesetre a zeneigazgatót jól iskolázott s alapos zenei képzettségű karával együtt, s hol a jövedelem engedi, zenekarostól állandósítani s a színház fundus instructusa gyanánt kell tekinteni.

Mindkét intézmény inkább kisszerű legyen de jó, mint nagy és rozsz. 8 jól s alaposan zeneileg iskolázott karénekes többet nyujt mint 16 zeneképzettségtelen. Ép így áll a dolog a zenekarral is; jobb ha a zeneigazgató zongorával pótolja a zenekart színi s hangversenyi előadásokon, mintha 8—10 zenéhez nem értő cigány vagy koborló cseh muzsikus, milyenek Magyarország kis városáiban itt-ott találkoznak, rontja a levegőt.

3. A bérlő (igazgató) szerződésébe a szokásos, az épületre, biztosításra stb. vonatkozó pontokon kívül még a következők veendőik föl:

a) Az igazgató kötelezi magát a városi ének- s zenekar alkalmazására előadásainál, azért a terem használatáért előadásonként járó szokásos 10—20 frtnyi haszonbären kívül a városi ének- s zenekar használatáért egy előadás után 15, 30 v. 50 frtot fizet a t. színi bizottság pénztárába.

A zeneigazgató s ének- s zenekarának tagjai kötelesek minden próbán és előadáson résztvenni; ezeken a zeneigazgató rendelkezése alatt állanak, s e tekintetben a magyar színügy országos választmánya által helybenhagyott általános színházi törvényeknek vetvék alá. Vásár- s ünnepnapokon d. e. 9—12 a karénekesek és zeneszerek a próbától felmentvék.

b) Kötelezi magát az igazgató, az énekkar részére szükséges minden ruha (a magánöltözetet kivéve) kiállítására s a hangszerek javítására.

c) Az igazgató kötelezi magát a bruttó-bevétel 2°/_o-át a szini bizottság pénztárába szolgáltatni. Ebből 1°/_o a bizottság által alakítandó segélyző egyesületi alapra fordítatik 1°/_o pedig az általános színész-segélyző-egyesület pénztárába küldetik, melyet az országos színész-egyesület választmánya kezel.

d) az igazgató kötelezi magát az általa szerződttetett tagokat a magyar színügyi egyesület választmánya által helyeselt szerződési formula által kötni le, valamint a tagok vétségeit az országos színügyi egyesület választmánya által helybenhagyott színházi törvények szerint tárgyalni, s a színészek büntetés-pénzét a magyar színész-egyesület országos segélyző-egyesületi pénztárába szolgáltatás céljából a helyi bizottság pénztárába folytatni. Az ének- s zenekari tagok büntetéspénze a saját segélyző-egyesületek pénztárába folyik, melyet a szini bizottság kezel.

Egyébiránt kötelezi magát a szini direktor minden az intézmény kül- vagy beléletére vonatkozó kibocsátványait s rendeleteit, valamint az előadandó darabokat is előbb a szini bizottság elé terjeszteni jóváhagyás végett, s a t. bizottság mindennemű rendeleteinek, mint kit a legfőbb vezetésjoga illet, magát aláveti.

e) Az igazgató kötelezi magát a hazai szinműírók s zeneszerzőknek, a bruttó-jövedelem 10°/_o-át népszinművek s szinművekért, operettekért pedig ugyanannak 15°/_o-át fizetni ugyancsak a bizottság pénztárába, hogy az rendeltetési helyére küldessék, t. i. az illető szinmű- vagy zeneszerzőnek, vagy ügynökeiknek, vagy az országos színész-egyesületnek választmányához.

Ily berendezés mellett aztán nem fog sinlődni a magyar színügy. A közönség szini igényei mindenütt jó előadásokkal elégittetnek ki. A vállalkozók (szini igazgatók) megszabadulnak legnagyobb gondjuktól, hogy egy minden tekintetben megfelelő ének- s zenekart találjanak, s ezáltal képesek lesznek úgy mennyiség- mint milyenségre nézve is legalább 100°/_o-kal többet nyújtani mint eddig. A műszolgálathoz aránylag a bevételek is növekedni fognak. Az igazgató által szerződttetett tagok is, u. m. a karmester, rendező, színészek, magán-énekesek stb. ily berendezés mellett fejlődésüket s jövőjüket illetve elvannak látva, s így jól rendezett munka mellett tölthetik napjaikat. Hasonlóan gondoskodva van a hazai írók- s zeneszerzőkről is. A művészet- s organumainak fejlődése s virágzása biztosítva van, s azért mindnyájunknak — a

magyar művelt közönségnek épugy mint a színügy nap-számosságainak de különösen azoknak, kikre bizva van az államban az intézmények helyes alakítása — színügyünk ezen átalakítását mint ebbeli törekvésünk legfőbb célját kell tekintenünk.

A színügy ezen országos rendezésének kivitelére a kezdeményezést a belügyminiszter ő nagyméltóságának kell megtennie, és:

1. Rendeletileg fölszólítani Magyarországon azon városainak polgármestereit, mely városok színi előadásokat óhajtanak élvezni, hogy a t. előjáróság kebeléből színi bizottságot válasszon, a föntirt hatáskörrel, valamint egy zeneigazgatót szerződtesse, oly föladattal, hogy a bevételre való tekintettel megfelelő énekkart, illetve zenekart is állítson össze.

Mielőtt azonban a zeneigazgató urak munkájokhoz látnának, rendeljen a belügyminiszter ő nagyméltósága:

2. Egy, 2—3 heti tanfolyamot, Magyarország összes városai zeneigazgatóinak, hogy elsajátíthassák az én zetanrendszeremet, s zetanmódszeremet. — Én szívesen kész vagyok azokat s azonkívül az ének- s zenekar összeállítása s tűzpróbát állott rendszerem szerint való iskolázása körüli teendőket s egyéb a tanítás és színügy körül szerzett tapasztalataimat, önzetlenül közölni velök.

3. A miniszter ő nagyméltósága méltóztassék kidolgoztatni a szerződési mintákat, melyekkel a színészek az igazgatóhoz köttetnek, valamint a színi törvényeket is az országos színész-egyesület választmánya által, s azokat szentesíteni*). Az én meggyőződésem szerint a színházi kerületek visszaállítása is szükséges volna.

4. Méltóztassék a miniszter ő nagyméltóságának kinevezni egy kitünőleg szakértő felügyelőt, ki legalább kezdetben még szóval s tettel segítse a színi bizottságokat, zeneigazgatókat, s színigazgatókat, s Magyarország összes új szervezetű színügyére felügyeljen, s a még netán itt-ott fölmerülő bajok orvoslására a szükséges terveket kidolgozza.

Tekintve, hogy a színügy jelenleg hihetetlen áldozatokat kíván tőlünk pénz-, erő- s időben, a nélkül, hogy feladatát betöltené s korunk követelményeinek megfelelően, s így annak szervezése égető szükség; továbbá tekintetbe véve, hogy ezen korkövetelmény szerencsés megoldása csak ily módon lehetséges a mai viszonyok között, s vé-

*) Mindez már megtörtént.

gül tekintettel e csekély pénzáldozatra, melybe ezen előirányzás kivitele az országnak kerül, legyen szabad remélnünk, hogy a belügyminiszter ő nagyméltósága nem fog késni ezen eszméknek tette s életre hívásával.

Részemről e programm megvalósítására szívesen áldozom azt, a mivel birok, s én birok majd mindennel a mi csak ehhez szükséges; az eszközzel — a tanítás terén temett tanrendszerrel — s a kellő tapasztalatokkal a színügy terén. A belügyminiszter ur ő nagyméltósága részéről tehát misem kívántatik, csak jóakarát s mérsékelt pénzáldozat.

Végezetül el nem hallgathatom, hogy a színügynek itt vázolt szervezésével még korántsem történt meg minden, a minek Magyarországon az összes zeneügy rendezésére nézve történni kell; s azért t. olvasóimat, kik érdeklődnek a zeneügy helyes átalakítása iránt, már 7 évvel ezelőtt erre vonatkozólag megjelent: „A zeneügy szervezése“ című iratomra utalom, mely ezen tárgyat kimerítőbben adja elő, mintsem e helyt lehet. — Amaz irat tartalma az előszón és bevezetésen kívül a következő:

1. Korunk jogos követelménye minden művelt egyén irányában a zeneképzettséget illetőleg.

2. Az ezen követelményeknek való megfeleltetés módozata.

3. Zenei intézményeink újjászervezéséről, zeneiskolák, énekkarok, zenekarok, zene-egyesületek, színházak stb.

4. Szervezési terve egy a magyar fővárosban Budapesten fölállítandó zeneakadémiának.

5. A magyarországi tanítóképzők zene tanítása kérdésének megoldásához.

6. Néhány szó tanrendszerem s módszeremről.

Mint hogy még ma is, hét év multán azon meggyőződésben vagyok, hogy a zeneügy szervezése más mint az ott megirt módon nem gondolható, azért az első kiadásból még fönmaradt 2—300 példányt ismét piacra bocsájtottam, s azonkívül a művecskét magyarra is átfordítottam s ezennel figyelmébe ajánlom barátimnak s egynézetű ügyfeleimnek.

Egyuttal bátor vagyok e helyt tudomásra hozni, hogy a rendszerem s módszerem szerinti tömeges tanítás behozatalára nézve a kitűnő budapesti zongoragyáros Lédeczy ur által háromnemű, kézben hordható kiseded (miniatur) zongorát szerkesztettem s készíttetem.

1. sz. Két nyolczad s egy hang terjedelemmel g—a", alig nagyobb és nehezebb mint egy nagyobb iskolai könyv, s mely zenei beszélő gépül szolgálhat a zene-s énektanításnál a népiskolákban, s a középiskolák első osztályaiban; a karénekesek kiképzésére is elégséges.

2. sz. Három nyolczadnál nagyobb terjedelmű (f—g"). A tanuló úgy hordhatja mint egy hegedűtokot, a formai és technikai s az olvasási gyakorlatokhoz alkalmas, az első kezdettől a lapról való olvasásig, s mindenemű egyszerű zeneszerzemények művészi előadásáig, ideértve a bravour- s concert-áriákat s variációkat. Nélkülözhetetlen azoknak, kik hangversenyi, operai s operetti műénekesekké akarnak képeztetni, valamint azoknak is, kik valamely zenekari hangszert akarnak megtanulni. A zongoratanítás első időszakára is elégséges.

3. sz. Négy és fél nyolczadon tulterjed (c—g"). Egy szolga hordhatja, s a zongora- és orgonatanításra való a nyilvános zeneiskolákban, conservatoriumokon, tanítóképzőkön stb. általán oly tanulók számára, kik nem a zongoravirtuósítást, hanem a szép, ügyes zongorajátszást, s az igazi alapos zenei képzést tűzik ki törekvésök céljául.

Mint hogy ezen hangszerek játékmódjukra (mechanica) s hangjokra nézve a zongorához egészen hasonlók, s mivel amelletten igen jól, tartósan vannak szerkesztve s nagyobb elárusítás mellett fölötté ocsón adhatók, annál fogva ma már minden nehézség el van háritva fönntvezett iratom azon tervének utjából, mely a zenetanulást kötelezőül ajánlja a fönőbb népiskolákban s középtanodákban. Ugy szintén megoldvák fönntemlített művem 5-ik pontjában jelzett zenetanítási kérdései a tanítóképzőknek. Az erre vonatkozó tankönyveimet is, mihelyt a tanügy-miniszter ő nagyméltósága részéről az első lépés erre vonatkozólag megtörténik, s az összes tanítóképzők zenetanár urai zenetanítási rendszerem módszerem elsajátítása céljából tanfolyamra összehivatnak, azonnal sajtó alá bocsátom. Csak intésre várok, hogy megkezdjem már hét év előtt közzétett programmom megvalósítását.

És így most ismét ott volnék, a hol hét év előtt állottam. . . .

Hanem elég a kellemetlen visszaemlékezésekből.

A hét sovány esztendő elmúlt s én a feledés fátyolát borítom rá.

Hisz mára várnak is ebédre szeretett egri barátaim. . .
E szeretetre méltó s képzett barátaim körében akarok

tölteni néhány vig napot oly sok kellemetlenségek után, s a legjobb egrivel tölt serlegemet naponként azon magyar zene- és színügy virágzására üritendem, melynek éltemet szentelém. A szellemes és szeretetreméltó műpártolónál, nagyságos P. kanonok urnál is kell tisztelkednem, ki mint elsőrangú bortermelő s dinnyész ismeretes, s neki azon $\frac{1}{2}$ akó legjobb egriért, melyben a mult ősszel részeltetett, személyesen kell köszönetet mondanom.

Oh igen, a kies Tárkányba is ki szeretnék rándulni. Hanem rövidre szabott szabadságidőm oda aligha futja, mert hisz Egerből aztán tovább is kell mennem Ruttkán át Oderberg, Boroszló, Berlin s Hamburg felé, s onnan hajón Helgolandba, hol néhány napig ki akarnám nyugodni a fáradságos hét évet, hogy aztán új munkára s új küzdelemre aczélozzottan Hamburg, Berlin, Lipcse, Nürnberg, München, Salzburg, Linz és Bécsen át Budapestre térjek vissza. Két heti távollétem alatt lakásomon a kömivesek, festők, asztalosok és kárpitosok sűrögnek, s azt ének- vagy inkább zeneiskolává alakítják át, hogy szeptember elején történendő visszatértemkor azoknak, kik lehető rövid idő alatt s minél kevesebb pénzáldozattal akarják az alapos zenei képzést elsajátítani, erre alkalmat nyujthassak.

Föl tehát utra gyorsan!

S most barátim, isten veletek, a szerencsés viszontlátásig!

DE BALLACI GEZA.

ASFC

Sajtó alatt vannak ugyanazon szerzőtől:

A zeneügy szervezéséről.

II. kiadás.

Ára 50 kr.

Vezérfonal a zenélés elsajátításához

vagy:

a zongorálás-, éneklés-, írás- és játékbeli gondolat kifejezés

TANKÖNYVE

az első kezdettől a teljes kiképzésig.

A mű tartalmazza a zenéléshez, t. i. kellő ügyes zongorázáshoz, a hang helyes használatához s a műszabatos előadáshoz szükséges formai, technikai s olvasási gyakorlatokat; énekgyakorlatokat s írásbeli feladatmátyokat; kellő számú tanítási anyagot a zongora s énekbeli műszabatos előadáshoz a legelső kezdettől a teljes kiképzésig, rendszeres egymásutánban. Azonkívül a mű tartalmazza lehető legpontosabb körülírását a tanító és tanítvány teendőinek a zenetanuláskor.

Az egész mű 3 kötetre van tervezve, körülbelül 3 forint jával kötetenként.

Az első kötet é. é. decemberében fog megjelenni.

Mindkét sajtó alatti műre elfogad előjegyzéseket a szerző:

PUKS FERENCZ

(Klauzál-utca 3. szám.)

